DR. ANTE CIVIDINI

GORSKI KOTAR

DIO I.

SVEZAK 3.

24668

SADRŽAJ 3. SVESKA:

Bosiljevski kraj.

(Nastavak)

Slike:

Pretplate, narudžbe, obavijesti i upite prima:

Broj ček. računa 34.269 **Dr. Ante Cividini,** Škrlčeva ul. 18.

CIJENA JE OVOM SVESKU 10 DINARA

Nijesu samo Turci bili nevoljom, koja je kneza Gašpara bila. Još je veću muku njegovoj duši zadavala pravda, koja je nastala između porodice Frankapana i Zrinskih. Kada je g. 1572. u cvijetu svoje muževne snage umro slavni vitez Franjo Frankapan Slunjski, prekrši se grana Slunjskih Frankapana. Njihova imanja ostadoše bez zakonita gospodara i zato knez Gašpar prijavi na njih svoje pravo. I premda je sabor hrvatski g. 1573. podupirao njegovo traženje, zagovarao ga i preporučivao kralju, ipak slunjska dobra Slunj, Cetin, Kladuša, Krstinja, Gora, Letovanić i Ledenice dođoše dijelom u ruke carske vojske, dijelom u ruke turskih osvajača. Time je rod Frankapanski bio i te kako oštećen, a knez Gašpar u dno duše povrijeđen. Pa i taj bol ne bijaše tako gorak, jer ga zada tuđin, koji nije imao volje, da shvati osjećaj ne samo za pravdu, nego još više za tradiciju roda Frankapanskoga. Još je jači bol morao Gašpar izdržati, kada je posljednji Ozaljski Frankapan Stjepan Ozaljski g. 1577. završio život, a sva su njegova imanja baštinili njegovi nećaci Zrinski, jer je na njih imala tobože pravo njihova mati Katarina, rođena Frankapanka, a udata za sigetskog junaka Nikolu Šubića Zrinskoga. Videći Gašpar, da je time povrijeđeno rodbinsko pravo, izraženo na modruškom sastanku g. 1449., podignu bez oklijevanja pravdu zbog nasljedstva. A tko na Gašpararovu mjestu ne bi toga učinio, videći, kako se inače bogati knezovi Zrinski još više obogaćuju i kako tolikim svojim gradovima pribrajaju još i od ujaka Stjepana Ozaljskoga naslijeđene posjede Ozalj, Dubovac, Ribnik, Novigrad na Dobri, Zvečaj, Lukovdol (Severin), Ogulin, Modruše, Skrad i Slunj u zagrebačkoj županiji, te gradove Grobnik, Bakar, Hreljin, Novi i Ledenice u Hrvatskom primorju, dok su knezovi Tržački u vječnoj borbi s Turčinom i s njemačkom najezdom izgubili na istoku svoje državine sve svoje posjede i napokon tako osiromašili, da je knez Gašpar morao za plaću služiti na hrvatskoj krajini, ako je htio da održi sebe i dom svoj u Bosiljevu. A da su gradovi i posjedi Stjepana Ozaljskoga po ugovoru modruškom i po pravdi Boga velikoga pripali knezu Gašparu, bila bi se snaga njegova roda znatno podigla. Ovako je on krvava srca morao gledati, kako se knezovi Zrinski bogatstvom pretrpavaju, a njegov će slavan kneževski rod morati od bijede svisnuti. Da do toga ne dođe knez je Gašpar zažmirio očima i bez obzira udario na rođake svoje.

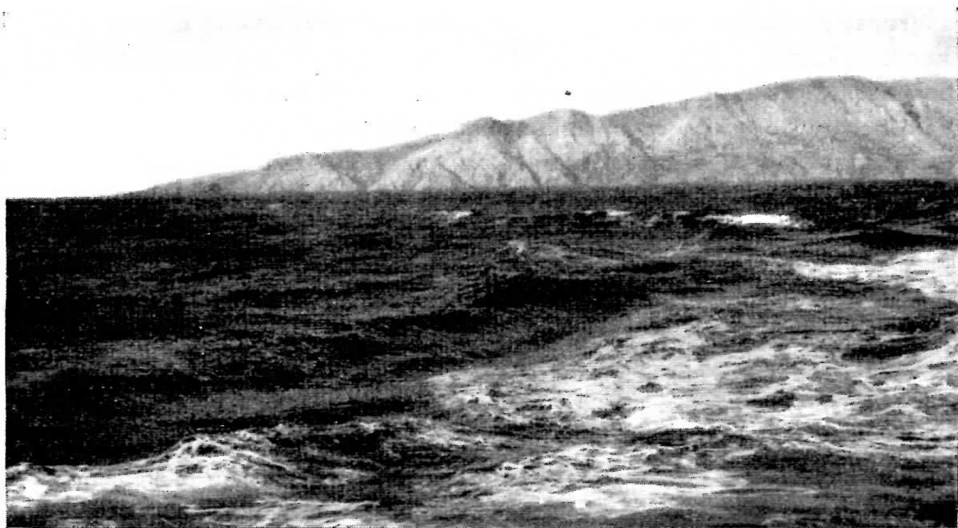
Položaj kneza Gašpara u parbi sa Zrinskima ne bijaše zavidan. Nasljednici Stjepana Ozaljskoga imali su za se tu prednost, što je njihov otac Nikola Sigetski još 1. veljače g. 1544. napravio sa šurjakom Stjepanom Ozaljskim ugovor o zamjeničnom nasljedstvu, te bi porodica, koja preživi, imala naslijediti sav imetak izumrle obitelji. Po tom je ugovoru knez Stjepan Ozaljski napisao oporuku 10. travnja 1572., dakle pet godina prije svoje smrti, kojom je »vse gospodctvo naše, grade i kmete, i vsa k njim pristojanja, mala i velika, toliko pri moru, koliko i ovde na Hrvatih, ništar neizlažući ni onamo ni ovde« zapisao i darovao »vzmožnoj

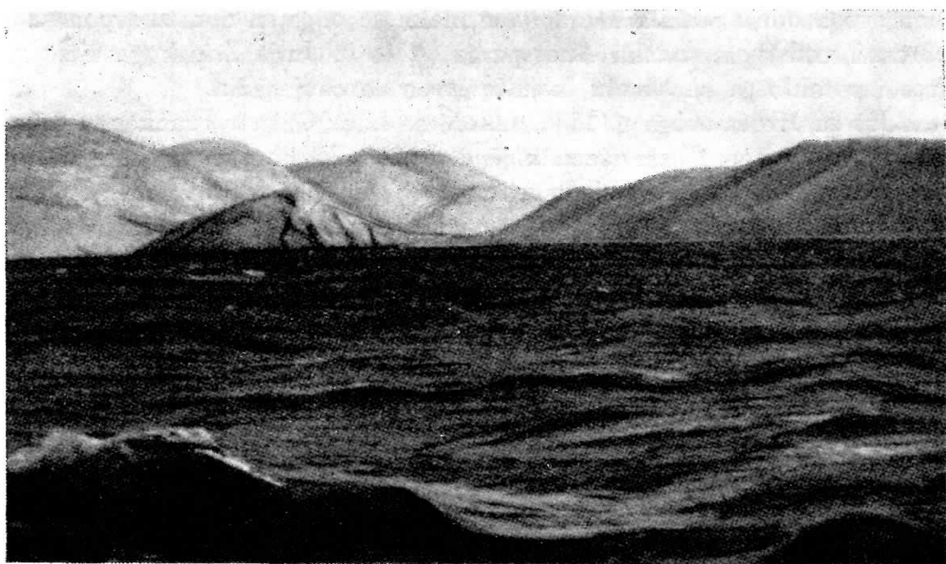
i zveličenoj gospodi Jurju, Krištofu i Miklovušu knezem Zrinskim, naše rojene sestre bivše gospe Katarine od Frankopanov sinom a našim netjakom...«[75] Ali još prije te oporuke mladi su knezovi Zrinski: Krsto, Juraj i Nikola boravili u gradu Ozlju, upravljali ujakovim gradovima i posjedima, izdavali razna naređenja i pisali isprave. Tako su oni, kada je njihov ujak Stjepan Ozaljski umro, bili već »beati posidentes« (blaženi posjednici). Stoga je knez Gašpar imao ljutih briga i vraškoga posla, upustivši se u parnicu sa Zrinskima. A gdje se dva pru, obično se treći veseli. Tako se i u toj parnici javio treći, tražeći baštinu izumrlog roda Ozaljskih Frankapana. To bijaše kraljevski fiskus (od lat. riječi f i s c u s = ured ili blagajna za prihode od državnih dobara), komu su po zakonu pripadali svi posjedi plemićkih rodova, ako bi im muška loza izumrla. Još se knez Stjepan u zemlji ni ohladio nije, već je kralj Rudolf 20. kolovoza 1577. naredio, da se svi gradovi i posjedi Stjepanovi predadu kruni i fisku, a baštinicima da se isplati četvrtina tih posjeda. Ovo je kraljevsko naređenje prisililo parbene stranke, da se sporazume i nagode. U Čakovcu, na dan Duhova 22. svibnja 1580., prosvijetli Duh sveti pamet Zrinskih i Gašpara Frankapana, i oni se pred ugarskim namjesnikom i jegarskim biskupom Stjepanom Radetinsom pogode tako, da je Gašpar Frankapan dobio od Stjepanove ostavštine imanja: Novigrad na Dobri, Zvečaj, Severin i Novi u Vinodolu. Ova su imanja bila podobna, da pridignu loše imovno stanje Tržačkih Frankapana i knez bi Gašpar bio mogao prilično živjeti sa svojim sinovima Jurjem, Nikolom i Vukom, koje je imao u srećnom braku s Katarinom, kćerju karlovačkoga generala Ivana Lenkovića, da nije bilo brige za borbu s Turcima i za izdržavanje obrane. Upravo ova potonja briga budila je u njegovoj duši nemir, koji se malo po malo pretvarao u nezadovoljstvo zbog ugovora sa Zrinskima, te započe nanovo tražiti ostatak nekadašnjih imanja Stjepana Ozaljskoga. Tako nastadoše nove razmirice, koje između tih dviju najuglednijih porodica hrvatskih potrajaše trideset godina na sablazan njihovih podložnika, a na štetu njihova ugleda.[76]

Još više nego li kneza Gašpara boljela je nagoda s knezovima Zrinskima Gašparovu ženu Katarinu. Ona nije nikako pregorjeti mogla, što su mladim Zrinskima pripali toliki Frankapanski gradovi i posjedi kao što su: Bakar, Grobnik, Hreljin, Grižane, Drivenik, Bribir i Ledenice u Vinodolu, zatim Ozalj, Dubovac, Ribnik, Slunj, Vitunj, Ogulin, Modruše, Skrad, Mlaka, Greda, Ključ, Tovunjska peć, Jesenica i Plasi, te napokon Brod, Mavravice (Moravice), Podstenje, Osivnica i Gerovo. Stoga je ona već slijedeće godine poslala u Zagreb bosiljevskoga župnika Stjepana Kovačića, da u ime njezino i nedoraslog joj sina Jurja prosvjeduje pred

[75] K u k u l j e v i ć, Acta croatica. Str. 266—268.

[76] L o p a š i ć, Bosiljevo. Str. 337—339. — Oko Kupe i Korane. Str. 57—58. — L a s z o w s k i, Hrvatske povjesne gradjevine. Str. 115—116. — S t r o h a l, Uz Lujzinsku cestu. Str. 126—8.

1. i 2. Otok Krk.

»Površina otoka iznosi 405 četvornih kilometara, najveća dužina 38 km, širina 18 km, a obale imaju 189 km. Na ovom je otoku sedam općina, sedam kaštela, sedam narječja, sedam nošnja, sedam kreposti, sedam smrtnih grijeha, tu ima sedam plemena na dvadeset i tri hiljade tristo pedeset duša...«

zagrebačkim kaptolom protiv nagode, napravljene između njezina muža i knezova Zrinskih. Što je na taj prosvjed učinio zagrebački kaptol nije nam poznato. Isto tako ne znamo, kako se knez Gašpar ponio videći te samostalne podvige svoje žene Katarine. I poslije smrti Gašparove (g. 1586.) nije Katarina mogla zatomiti osjećaja svojih. Na dan 4. siječnja g. 1587. zastupa Katarinu i sina Nikolu bosiljevski plemić Gregorije Golubić i pred zagrebačkim kaptolom prosvjeduje protiv nagode, koju su g. 1580. sklopili Juraj Zrinski i Gašpar Tržački. Poslije toga prosvjeda postanu odnosi između tih dviju porodica još napetiji, još nesnosniji. Juraj Zrinski nastojaše, da udovi Gašparovoj ojadi život, a ona je opet sa svoje strane prkosila, gdje je god mogla.

Juraj Zrinski bijaše skrbnikom Gašparovih sinova, a ujedno i ovršiteljem Gašparove oporuke. U tom svojstvu prosvjedovao je Zrinski 2. siječnja 1589. pred zagrebačkim kaptolom na usta svoga prefekta grada Ozlja Petra Baljardića (inače Peroczy zvanoga) protiv postupka matere mladih Frankapana, jer je čitav Novigrad na Dobri dala u zakup tuđincu, barunu Vuku Auerspergu, mjesto da ga je dala u zakup svome rođaku Zrinskomu. Na ovaj prosvjed odgovori Katarina tako, da je najstarijeg sina svoga Jurja poslala u Ljubljanu, neka se odgoji i obrazuje pod nadzorom i vodstvom rođaka Auersperga. A to je Jurja Zrinskoga ujelo za srce i potaklo ga na osvetu, koju je izveo na ovaj način.

Još za života svoga g. 1586. sukobi se knez Gašpar Frankapan s kapitanom Tomašem Mogorićem, koji je držao selo Potoki u gospoštiji bosiljevačkoj. Zbog neke neisplaćene globe od 300 forinti navali knez Gašpar na Mogorićev posjed i silom mu otme selo Potoki. Nato Mogorić podiže parnicu protiv kneza Gašpara, no ovaj umre prije provedenja

Kada je Juraj Zrinski g. 1589. bio od Katarine onako povrijeđen, ponuka svoga kapitana Tomaša Mogorića, da nanovo zametne parnicu s Frankapanima radi sela Potoka. Tomaš posluša svoga kneza i podiže parnicu protiv Jurja, Nikole i Vuka Krste Frankapana. Nato u prosincu 1589. zagrebački kaptol posla vaškoga arciđakona Blaža Gjuraka i kanonika meštra Martina Košutića, da ustanove u kakvoj se tjelesnoj i duševnoj zrelosti tuženi dječaci nalaze. Za najstarijeg dječaka Jurja utvrdiše, da se nalazi kod plemenitog Kristofora Auersperga u Ljubljani na odgajanju, za srednjega Nikolu ustanoviše, da je »sada u šestoj godini svojoj«, a za najmlađega Vuka rekoše, da je još posve malo djetešce. Na osnovi tog očevida nije se poziv na sud mogao uručiti malodobnim dječacima, pa se prema tomu nametnuta parnica nije ni sada provesti mogla. Ona je provedena istom g. 1590., kada je na branik svoje djedovine i braće svoje stao[77]

[77] Klaić Vjekoslav. Banovanje kneza Nikole Frankopana Tržačkoga (1617.—1622.). U Zagrebu 1916. Str. 20—24.

8. Juraj III.

vrativši se iz Ljubljane u domovinu svoju. Želeći se riješiti parnice, koja bijaše njemu i njegovoj braći nametnuta, pogodi se dne 22. kolovoza s Tomašem Mogorićem tako, da će mu on i braća njegova isplatiti u gotovu 1000 forinti i dati mu pokretnina za 400 forinti, a Tomaš će odustati od tužbe.[78]

Poslije te sretno završene parnice obrati se mlađahni knez Juraj pitanju baštine Stjepana Ozaljskoga. On je dobro znao, kakove je natege s tom baštinom imao njegov otac a napose njegova majka. Stoga on nanovo pokrenu to pitanje i g. 1591. otvori paljbu na Zrinske, prosvjedujući protiv nagode, koju je njegov otac »nepromišljeno« sklopio, i tražeći, da Zrinski njemu i braći njegovoj vrate sve isprave, koje se odnose na posjede izumrle loze ozaljske. Svojim zahtjevom nastavi Juraj razmirice, koje između uglednih porodica Zrinskih i Frankopana započeše za oca njegova Gašpara a dokrajčiše se istom onda, kada se Katarina Frankapanka udala za Petra Zrinskog, ili tek onda, kada je tuđinski mač i oganj sunovratio hrvatske velikaše u prah i pepeo.

Jamačno Juraj Frankapan ne bi sa Zrinskima zametao pravde, da su njegove novčane prilike bile bolje. Zbog novca je morao služiti kao krajiški časnik na granici tadanje turske države. Eno ga g. 1580. kapetanom u Ogulinu, a deset godina poslije u Križanić-Turnju kraj Karlovca. Vojnička plaća dobro mu pomagaše pri uzdržavanju imanja i podizanju propala gospodarstva, na koje je uvijek i svagdje mislio. Lijepo ga u tom pogledu predstavlja i označuje jedna sačuvana listina od g. 1592. Knez Juraj nalazi se 4. listopada 1592. u taboru bana Tome Erdeda na Kupi kod Grgurića broda (in castris banalibus, in vado Grgurića positis 4. die octobris 1592.) i daje »na znanje vsim i vsakomu, pred kih godeř ov naš otvoreni list dojde, da mi uzesmo od plemenitoga kneza Mihajla Herendića[79] u naših kruto velikih potribšćinah u posudno ime sto i pedeset dukat z ovim putem ali razlogom, da je mi imamo imenovanomu knezu Mihajlu Herendiću, počamši od ove sadanje Martinje, ka je ovoga lita 1592., tere do druge prve prišasne Martinje, ka bude u litu 1593., prez sakoga mankamentoma vrnuti i na njegov dom na puni poslati, njemu ali njegovom ostanku, i da mu imamo od tih imenovanih pinez fitja ali interese dati na to imenovano lito petnadeset ugrskih dukat prvo nego bi ta imenovana Martinja došla; ako li bi tu im mi, ali ki goder naš brat ali ostanak (čega Bog nedaj po pripećenom našem

[78] Klaić. Banovanje kneza Nikole. Str. 24.

[79] Herendići, starinom plemići iz županije Bužanske u današnjoj donjoj Lici, u 16. vijeku vlastela kod sv. Petra na Mrežnici, pod Lipom na Dobri i u Bubnjarcima nedaleko Ribnika na Kupi. Potomci seljačkoga staleža živu u Draganićima i u Prozorju više Dugog sela.

pomanjkanju) ne hoteli ali nemogli nat gori zapisani rok postaviti, tako da smo mu taki drugi dan po toj imenovanoj Martinji, ali ki goder naš rod ali ostanak, na koga bi naše imanje spalo, duplo dužni dati i položiti. Obr toga takajše dvadeset lakat granata da mu imamo dati do toga rečenoga roka i gusto krat imenovanoga. Ako li bi mi u vsem tom nehotili ostati kakovom goder suprotivštinom, tako da ima knez Mihal Herendić, ali bi goder spol negov, ženski ali mužki, tak v naše imanje Bosiljevsko polag samoga ovoga našega lista jakosti poiti, sami s gosp. vicebanom, ki u ono vrime bude, ali g. vicemeštrom, te se za vsu duplu imenovanu sumu zadovoliti u gibućoj ali negibućoj marhi našoj prez sakoga pravdenoga suproti rečena repeluvanja oli inhibuvanja.«[80]

Ova listina prikazuje jasno do kakvog je stanja dospio posljednji ogranak velikoga i moćnoga stabla roda Frankapanskoga. Dok su vladari evropskih država u raskošnim dvorovima bezbrižno provodili život, dotle su osiromašeni Frankapani čuvali Evropu na predziđu kršćanstva, na granici tursko-hrvatskoj. Dok su kraljevski fisci mislili samo na to, da za svoga kralja zgrnu što više posjeda i bogatstva, dotle su ratom zaposleni Frankapani jedva dospjeli, da očuvaju ugrožene posjede svoje, pa bilo i uz riziko kneževskoga ugleda svoga. A taj ugled bijaše velik, golem, jer i nosioci njegovi bijahu veliki, golemi — po izvršenim djelima svojim. Šteta samo, vječna šteta, što se sjaj tog ugleda pomračio nešto, kada su Zrinski naslijedili posjede Ozaljskoga Frankapana. Ali tu nije drukčije moguće bilo. Zrinski su u očima Jurja Frankapana bili isto, što i kraljevski fisci, a to ga je vrijeđalo i boljelo. I kad je za uvriedu i za bol tražio i našao odgovor, bilo mu je lakše, mnogo lakše. A Zrinski dašto nijesu na taj odgovor šutjeli. I oni su odgovarali, kako su znali i mogli. Tako su se godinama nizale uvrijede za uvrijedama, prkosi za prkosima, pravde za pravdama, a ljubav i mir iseliše iz uglednih tih dvorova kneževskih.

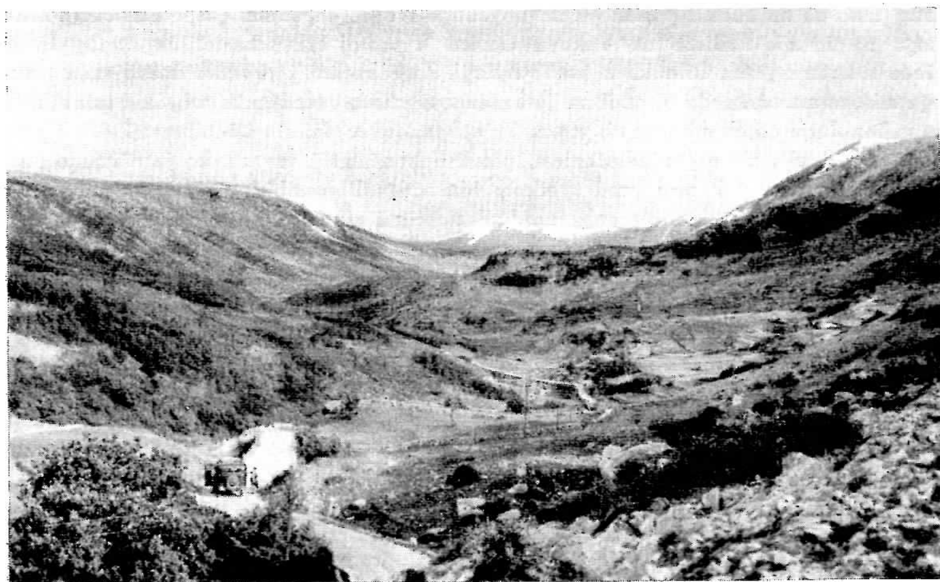
Lopašić nam iznosi čitavu povijest Zrinsko-Frankapanskih sporova i sukoba, od kojih ćemo samo nekoje spomenuti ovdje.[81]

Godine 1590. zahtijevaše Juraj Zrinski sudbeno, da Frankapani vrate prije ustupljena imanja, pod izlikom, što Frankapani ne zadovoljavaju uslovima ugovora, već zadirkuju u miran posjed ostalih naslijeđenih imanja i ne štite Zrinske od kraljevskoga fiska, kako se bijahu obvezali. Na taj zahtjev odgovori Juraj Tržački u Bosiljevu kaptolskom izaslaniku popu Andriji Radoviću, da ne mari držati se ugovora, koji je sklopljen protiv prava obitelji Frankapana, da preuzeta imanja ne misli odstupiti, a napokon da će tražiti i ostala imanja, koja su Zrinskima ostavljena na čuvanje samo dotle, dok Turci na njih navaljuju.

[80] Lopašić, Spomenici Tržačkih Frankopana. Str. 211—212.
[81] Lopašić, Bosiljevo. Str. 339—340.

3. Baška nova.

4. Put iz Baške u nutrašnjost otoka.

Godine 1598. kastelan Frankapanova grada Severina Ivan Osojnički ugrabi Zrinskovim slobodnjacima iz Prilišća silu goveda, jaradi i ovaca. Godinu dana poslije Frankapanov službenik Vuk Lovinčić otme na javnoj cesti pokraj sela Zdihova Zrinskim kmetovima (iznad grada Bakra) više konja i robe. Isto tako Juraj Frankapan posvoji blago Matije Šimunovića, slobodnjaka iz Prilišća, uhvativši ga kod Novigrada na brdu Kmeti. Iste godine nahrupi sam Juraj sa svojim plemenitim službenicima Vukom i Petrom Lovinčićem te Andrijom Cvitanovićem i otme Prilišćanima konje. Takvih otimačina i nasilja na ljude Jurja Zrinskoga bijaše često i mnogo, pak je Zrinski morao tražiti pravdu i pravicu. Napokon Juraj Frankapan obeća Zrinskom, da će na 1. dan mjeseca ožujka u mjestu Prilišću pri porušenom kastelišću i crkvi sv. Jurja na Vukovoj Gorici pred izabranim porotnicima vratiti oteta goveda i ovce, te naknaditi počinjene štete. Frankapan ne izvrši svoga obećanja. O tom govori »otvoreni list, pisan na Svarči 4. dan marciuša miseca, leta tisuće šest sto i prvoga«. Zbog ilustracije Jurja Frankapana i njegovih tadanjih nevoljnih prilika donosimo taj list u cijelosti.[82]

»Mi Tomaš Severšić od Svarče, vicešpan Zagrebačke gradske meje i Bernarda Severšić od rečene Svarče, sudac četvrti rečene Zagrebačke gradske meje.[83] Dajemo na znanje vsim i vsakomu, komu je dostojno i pred kih pride ta naš list, da plemeniti knez Ivan Zmajlović, porkulab grada Ozlja vzmožnoga gospodina Jurja Zrinskoga, u kipu rečenoga svoga gospodina pred nas došadši, protestova na današni dan, ki je ta list pisan, tako da on budući poslan od imenovanoga svoga gospodina, gospodina Jurja Zrinskoga na imanje Prilišće na Vukovu Goricu k pustoj crkvi kastelišća svetog Jurja. ležeće u kotaru grada Ribnika u ovoj varmegji Zagrebačkoj k prvomu dnevu sada tekućega miseca marciuša, da bi ondi na gori rečenom mestu i terminušu prijel od vzmožnoga gospodina Jurja od Frankopanov, kneza Tržačkoga, ovac dvi sto i četrdeset i devet pred nama dvima od stola na to odlučenima, polak dokončanja i zaveza, ko je učinjeno ondi na Prilišću u četvrtak prvi pred svetkom blaženoga Blaža, biskupa i spovidnika, leta sadašnjega tisuće šest sto i prvoga pred plemenitimi zibranimi: knezom Krištofom Mrnjavčićem od Brezovice, vicebanom slovinskoga orsaga, španom Zagrebačke i Križevačke gradske meje i kapitanom cesarove i kraljeve svitlosti, meštrom Gašparom Petričevićem od Miketinac, velikim notariušem rečenoga slovinskoga orsaga, Ferencem Medošociem, vicešpanom rečene Zagrebačke meje, kako sudci na to izbranimi i odlučenimi, i polak nih pred ostalimi asesori v listu rečenoga dokonjaka i zaveza imenovanimi; i da je on došal zadnji dan prošastoga miseca februariuša rano onamo na Prilišće, što je jedan dan prvo terminuša, i zutri dan vas dan, što je prvi dan miseca marciuša, do večera da je ondi čekal, kako na odlučenom roku i mestu, da bi gospodin Tržački ili njegovi ljudi onamo dognali, dali izručiti njegovu gospodinu Zrinskomu po njem gori rečeni broj ovac dvi sto i četrdeset i devet. ter da gospodin Tržački, ni njegovi ljudi, ni mi dva, ki smo na to bili od stola odlučeni na imenovani prvi dan marciuša, nedojdosmo onamo na Pri-

[82] Lopašić, Spomenici Tržačkih Frankopana. Str. 214—15.

[83] Zagrebačka županija bijaše razdijeljena od starine u četiri okružja ili kotara. Četvrti kotar sačinjavali su predjeli preko Kupe u kasnijoj Slunjskoj i prvoj banskoj pukovniji, te Krajina do Une u današnjoj bosanskoj Hrvatskoj. Ročišta za sudove držana su u nekadašnjem starom gradu Steničnjaku.

lišće, i ovac polak zaveza, da nedognaše, proseći od nas rečeni knez Ivan Zmajlović od strane svoga gospodina, gospodina Zrinskoga, jednoga protestacionališa i testimoniališa, koga njegovu gospodinu nemogosmo zakratiti. Ito valujemo i svidočimo, da ni mi dva, ki smo od stola na to odlučeni bili, ni gospodin Tržački, ni njegovi ljudi, nisu dohodili, ni ovac dogonili onamo na Prilišće na Vukovu Goricu k crikvi pustoj ili kastelišću svetoga Jurja na imenovani prvi dan sada tekućega miseca marciuša, nego po obnašašću gospodina Tržačkoga hodili smo onamo na Prilišće u nedilju dan 25. prošastoga miseca februariuša. I onda isto bili su dognali gospodina Tržačkoga ljudi ovce onamo blizu k meji Priliškoj k hiži Petra Živčića drugim pridivkom Halačića, slobodnjaka gospodina Tržačkoga, i kako su onda hodili i učinili, mi smo polak naše dužnosti gospodinu Tržačkomu na njegovo potribovanje naš testimoniališ dali, da zato ni onda nisu gospodina Tržačkoga ljudi ovac na imanje gospodina Zrinskoga k pustoj crikvi svetoga Jurja na Vukovu Goricu dogonili, nego kako ondi nehotiše gospodina Zrinskoga ljudi od nih ovac prijeti, tako su je na Bosiljevo odagnali. Komu dugovanju na svidočanstvo dali smo rečenomu gospodinu Jurju Zrinskomu ov naš otvoreni list pod pečate naše i ruke podpisanje«.

Kada je podban sa županijskim časnicima htio nagodbu ovrhom provesti, opro se Juraj Frankapan dva puta oružanom rukom. Prviput nije dopustio sudbenim izaslanicima, da se približe Bosiljevu, prosvjedujući protiv ovrhe po svojemu slugi Petru Protulipcu, koji je zatvorio gradska vrata. Kad se pak o Jakovljevu g. 1602. primakoše Bosiljevu suci porotnici u društvu mnogih plemića, od kojih se naročito spominju Nikola Baldak Toplički, Petar Otmić od Klokoča, Gašo Ajtić od Buzete, Krsto Tomašić od Belaja i Nikola Mogorić od Lige, uzjaši Juraj Tržački konja i sastavši se s izaslanicima na javnoj cesti pred gradom izjavi svečano, da se on njima ne pokorava, jer da palatin ugarski, kaločki nadbiskup Martin Heteški, nema vlasti, da ih izašilje na ovrhu, već da se prijeporno pitanje ima razviditi i rasuditi pred nadležnim banskim stolom. Ne mareći izaslanici za ovu izjavu uputiše se malo bliže gradu, a kada nato Frankapanov službenik Martin Skoblić podignu protiv njih sablju, izleti u tom času iz grada velik broj oružanih slugu, podložnika i dapače četa carskih oklopnika iz Karlovca, kojima je Juraj zapovijedao, te stane u jedan mah pucnjava iz pušaka i topova. Preplašeni od toga izaslanici pobjegnu u Prilišće. O tom je sukobu izvijestio podban Mrnjavčić hrvatski sabor, a odgovor Jurjev, što ga je sjedeći na konju izustio, nalazi se zabilježen u saborskom zapisniku, jedini u hrvatskom izvorniku. Kada je napokon izvještaj o tom događaju došao i do kraljevske pisarne, naloži kralj Rudolf, da vojska ima zauzeti grad Bosiljevo i ostale Frankapanove gradove, te ih predati Zrinskima na uživanje dotle, dok Frankapan ne podmiri svih tražbina. Knez Juraj se pokori odmah kraljevskom nalogu i zadovolji svim tražbinama, te nije trebalo, da vojska izvrši zapovijed.

Bit će da je Jurju ipak dodijalo to neprijateljstvo s rodacima Zrinskima. To nam se čini po tom, što je oko g. 1600. podijelio s braćom svojom porodična imanja, pa za se pridržao grad Černomalj i ostale posjede u Kranjskoj, dok je bratu Nikoli i Vuku Krstu prepustio sve ostalo u

hrvatskom kraljevstvu. Preselivši se posve u Kranjsku rijetko je kada zalazio u Hrvatsku. To nam svjedoči Jurjevo pismo od g. 1602., upravljeno iz Černomlja hrvatskom banovcu Krsti Mrnjavčiću, u kojemu se on »siromak Krajnac« ispričava, što ga nije u Bosiljevu dočekao, ne znajući za njegov dolazak. Nije razlog tomu bio strah pred prijateljima, jer »do sih dob nisam toga glasa imal, da bih se pred prijatelmi sakrival, nego veliko veće, da sam ih veselo k sebi čekal«. Glavni je razlog tomu nedolasku taj »zašto poklem tamo u tom slovinskom orsagu imanja nimam, malo kada se u tom kraju nahodim«.[84] Međutim boravak u Kranjskoj nije Jurja smetao, da poslije smrti Jurja Zrinskoga uznemiruje posjede, koje je njegova udova imala u Primorju. Pa kad mu je kralj g. 1603. i opet zaprijetio vojničkom opsadom, povukao se Juraj sasvim u Černomalj.

Od svih razloga, zašto se Juraj sasvim povukao u Kranjsku, bit će najjači jamačno taj, što se on odmetnuo od rimokatoličke crkve te pristao uz protestantizam. Ima jedna spomenica, koju su dne 20. listopada 1603. u Štajerskom Gracu sastavili velikaši i vitezovi vojvodine Štajerske, Kranjske i Koruške, pak je predali nadvojvodi Ferdinandu. Na toj spomenici, kojom se potpisani ograđuju protiv zabrane vršenja protestantskih vjerskih obreda, te izjavljuju da će ostaviti domovinu svoju, ako im se imanja otkupe, prvi je među kranjskim velikašima potpisan »Georg Frangepan Graf von Tersetz« a iza njega tek domaća gospoda: Auerspergi, Eggi, Kiseli i drugi. Po tom potpisu zaključujemo, da je knez Juraj bio tada vođom kranjskih novovjeraca.[85]

L o p a š i ć je nastojao, da dozna i one zgode Jurja Frankapana, kad ga je iz Hrvatske netragom nestalo. Ali nažalost nije ništa doznati mogao, pak drži, »da je on ili sam za života ili su njegovi potomci za mletačkoga rata ili milom ili silom pod mletačko okrilje prošli, postavši osnivači posebne grane Frankapanske, koja je još polovinom 19. vijeka živjela u gradu Porpettu kraj Udine (Vidma) u Italiji. Sin ili unuk Jurjev bio je po svoj prilici knez O r f e o F r a n k a p a n, koji je nekoliko godina živio u Hrvatskoj, upravljajući imanjem Novi kod mora i sudjelujući u uroti Zrinsko-Frankopanskoj. Njega markez Franjo zove svojim nećakom, a da je dulje vremena boravio u Hrvatskoj, dokazuju njegova pisma, pisana čakavštinom. Kao što se taj Orfeo nekako iznenada pojavljuje već pod svršetak roda Frankapana u Hrvatskoj, tako mu čudnovato nestaje najedamput svakoga traga.«[86]

Neke podatke o Jurjevu životu poslije njegova odlaska iz Hrvatske donosi K l a i ć u svojoj studiji »Banovanje kneza Nikole Frankopana Tržačkoga« (str. 28 i 29). »Dne 16. siječnja 1608. pozivaju Jurja prote-

[84] L o p a š i ć, Spomenici Tržačkih Frankopana. Str. 215—16.

[85] K l a i ć, Banovanje kneza Nikole. Str. 25.

[86] L o p a š i ć, Spomenici Tržačkih Frankopana. Str. 204.

5. Vrbnik.

»Vrbniče nad morem, visoka planino!
U tebi se goje po izbor djevojke.
Jedna drugu zove: stan' gore sestrice!
Da mi zalijemo te naše rožice.«

stantski staleži kranjski, da uz Ivana Vajkarda grofa Blagajskoga i druge velikaše potpiše neki utok protiv odredaba ljubljanskoga biskupa, ali slijedeće godne 1609. nalazimo Jurja opet u Hrvatskoj, gdje 14. svibnja dolazi sam glavom u Zagreb, da pred kaptolom svečano opoziva diobu, učinjenu nekad s braćom posredovanjem obranih sudaca, po imenu banovca Krste Mrnjavčića i viceprotonotara Stjepana Berislavića. Knez tvrdi, da je onom diobom bio prikraćen, pak traži novu diobu. Spreman je međutim, da se pred redovnim sudom provede i dioba imanja u Kranjskoj, koja je on dosad držao. Što se zatim s knezom Jurjem događalo, ne znamo, jer mu u Hrvatskoj traga nestaje; znade se samo to, da je nakon smrti svoje ostavio za sobom grad Črnomalj i toliko dugova, da je brat mu Nikola morao rečeni grad prodati, ne bi li njegove vjerovnike bar nekako namirio.«

Nestankom Jurja Frankapana mislio bi, da je nestalo i razmirica između Zrinskih i Frankapana. Ali krv nije voda. Mlađa braća Jurjeva Nikola i Vuk pođoše stopama starijega brata svoga. Njihovi ljudi počiniše g. 1612. toliko štete u kotaru grada Ribnika, da je Frankapani poslije izrečene osude nijesu mogli platiti. Stoga bosiljevački kmetovi u Pavlakovoj (sada Vukovoj) Gorici spadoše pod zapljenu, ali ne za dugo, jer ih Nikola opet osvoji, povevši sa sobom trabante i službenike svoje, plemiće Stjepana Vulakovića, Ivana Severinskoga Čižmešu, Jurja Brajšića, Martina Mihačevića Čubretića, Petra literata Gretića, Grubišu Stojkovića i mnogo drugih. Tako je ponovno pukao proces, koji je zavedene obitelji još jače rastavljao.[87]

*

Za mladovanja braće Frankapana zabilježila je povijest hrvatskoga naroda vrlo važan događaj. To je seoba katoličkih i pravoslavnih uskoka iz Krajine, koju Turci osvojiše, u vlastelinstva Zrinskih i Frankopana. Tako se g. 1600. doseliše pravoslavni uskoci u Gomirje, Drežnicu, Moravice, Vrbovsko i Ponikve, pa preko Kupe u Marindol i Bojance. Sva ta mjesta spadahu u dominij Zrinsko-Frankapanskih gradova Bosiljeva, Severina, Vitunja, Modruša, Tovunjske peći i Janjca. Naseljenike svoga dominiona primiše braća Frankapani po nagovoru karlovačkoga generala Jurja Lenkovića a po poruci tadanjeg vrhovnog upravitelja Krajine nadvojvode Ferdinanda. Dobro je poznato, da su Frankapani uskoke rado primali i u svem ih pomagali, pa su zato i uskoci svoje dobročinitelje posluživali. Takav međusobni odnos trajao je sve dotle, dok se krajiški časnici ne počeše služiti uskocima u svojoj mržnji na uglednu i junačku vlastelu hrvatsku — Zrinske i Frankapane. U toj službi postadoše uskoci slijepo sredstvo otimača i razarača onih čovjekoljubivih domova, pod čijim su krovovima našli svoja zakloništa i topla ognjišta svoja.

---

87 L o p a š i ć, Bosiljevo. Str. 340.

9. Nikola IX.

Oni pisci, koji istražuju i izgrađuju povijest roda Frankapanskoga, rado ističu, da su od svih Tržačkih Frankapana bili najznatniji: ban Nikola i njegov mlađi brat Vuk Krsto.

Jedan i drugi bijahu gospodari grada Bosiljeva, pa smo dužni da i o njima ovdje govorimo, a naročito da utvrdimo: jesu li oni za povijest roda hrvatskoga u istinu znatni; što su za života svoga izvršili; i kakvi su kao ljudi bili.

Najprije ćemo prikazati bana Nikolu. O njemu je Vjekoslav Klaić izradio raspravu opsežnog sadržaja upotrebivši bogate izvore, sadržane u raznim protokolima, aktima, spomenicima i statutima. Naslov te rasprave glasi: »Banovanje kneza Nikole Frankopana Tržačkoga.«[88]

Držeći se ove temeljite Klaićeve radnje mi ćemo u vezi s njome pregledati i crpsti listine, što ih je o banu Nikoli prikupio Lopašić i svrstao u zbirku »Spomenici Tržačkih Frankopana«, veleći, da su u njoj »najzanimljivije« one listine, koje se »tiču bana Nikole Tržačkoga«.[89]

1. Za razumijevanje velikog i znatnog djelovanja, što ga braća Nikola i Vuk kao državnici i vojnici izvršiše, naročito pak za duševno raspoloženje posljednjih Frankapana, potrebno je znati i zapamtiti ovu povjesnu činjenicu.

Godine 1578. povjeri kralj Rudolf svomu stricu Karlu vrhovnu upravu nad hrvatsko-slavonskom krajinom. Ugarski sabor u Požunu preporuči svojim 15. člankom »neka prejasni nadvojvoda Karlo podržaje s banom Hrvatske i Slavonije takav sporazum, da ne uslijedi što nepodobno ili protivno slobodi kraljevstva«. Nadvojvoda Karlo i njemu podređeni zapovjednici vojske u hrvatsko-slavonskoj krajini djelovahu sasvim protivno ovomu članku. Oni nastojahu, da svoje povjerene kapitanije i generalije otkinu od hrvatskoga kraljevstva i od banske vlasti ne samo u vojničkim nego i u upravnim i sudbenim poslovima. Što više, oni počeše da šire svoju vlast i po građanskoj Hrvatskoj i Slavoniji, a velikašima i plemićima otimahu gradove, zamke i čitava imanja. Napokon su g. 1596. počeli u svojim oblastima naseljavati pribjeglice iz turske ca-

[88] Najprije je ta rasprava štampana u 211. knjizi »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, zatim je odatle preštampana u posebnu knjigu na 169 stranica, a izdana je u Zagrebu 1916.

[89] Ovdje valja obazirati se i na to, što o banu Nikoli pisahu: Lopašić, Bosiljevo, str. 342. — Oko Kupe i Korane. Str. 72. — Spomenici Trzačkih Frankopana. Str. 204. — Laszowski, Hrvatske povjesne gradjevine. Str. 117. — E. L. Frankopan Nikola. (Znameniti i zaslužni Hrvati. Str. 86.) — Prelog M. Frankopan Nikola, Tržački knez. (Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. I. knjiga. Str. 694). — Strohal, Uz Lujzinsku cestu. Str. 129.

revine i smještavati ih po mjestima, koja od starine pripadahu »zemaljskoj gospodi«, t. j. hrvatskim velikašima i plemićima.

Radi svega toga hrvatski su staleži redom iznosili tužbe i na hrvatskim i na ugarskim saborima, opirući se svom snagom tomu, da se na tlu hrvatskoga kraljevstva stvori novi vojnički teritorij, koji ne bi padao pod vlast bana i ostalih oblasnika kraljevstva. Premoć krajiških generala i kapitana bila je tolika, da je ni ban Toma Erdedi nije mogao podnijeti. Pa kad je on nadvojvodi Matiji, kao zamjeniku kralja Rudolfa, vratio bansku zastavu (banderij), a u hrvatskom saboru položio bansku čast, hrvatski su staleži zahtijevali od kralja, da za bana imenuje domaćega sina i da ga zajedno s banderijem što prije kraljevstvu predstavi, »jer ako staleži ne budu imali bana, neka znade vaša jasnost kao stvar najizvjesniju, da se oni ne će pokoravati nijednomu generalu tuđe narodnosti niti će s nj ime izlaziti u rat, pa makar svi zajedno s domovinom izginuli«.[90]

Deset godina bez prekida natezahu se hrvatski staleži, da se hrvatskom narodu vrate prava, koja mu oteše i kralj i nadvojvoda i krajiški generali i kapitani. I ma da su se u tom razdoblju vremena mijenjali i kraljevi i banovi (Ivan Drašković, Toma Erdedi, Benedikt Turoci), hrvatsko je kraljevstvo i dalje bilo pod udarom nepravde, zuluma i otimačine. Uzalud vapaj potlačenih i povrijeđenih, uzalud savjeti banova, uzalud molbe sabora. Napokon svanu čas. Godine 1616. umre plemeniti ban Benedikt Turoci. Hrvatski sabor predloži za imenovanje bana trojicu hrvatskih velikaša: grofa Tomu Erdeda, koji je tu čast već dva puta dično nosio, baruna Ivana Keglevića i grofa Sigismunda Erdeda, sina Tomina.

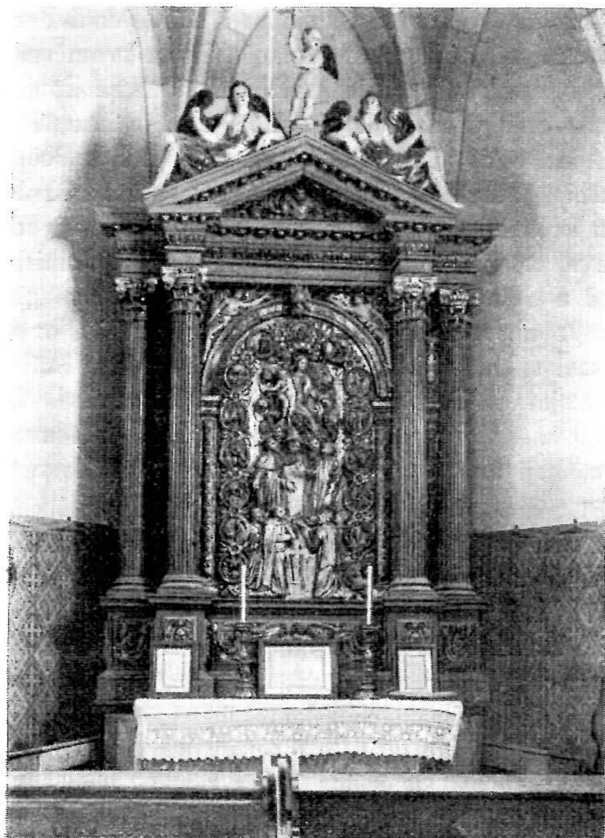
Bojeći se, da bi kralj mogao imenovati banom čovjeka nepovoljna, hrvatski je sabor izabrao zagrebačkoga lektora Pavla Jagustića i plemića Nikolu Malenića, ljude svoga punoga povjerenja, da iznesu pred kralja molbu i preporuku hrvatskih staleža. Bez obzira na preporuku hrvatskoga sabora i njegovih poklisara kralj imenova banom Hrvatske i Slavonije kneza Nikolu Frankapana Tržačkoga, vlastelina Bosiljeva i Novoga.[91]

2. Ime Nikole Frankapana spominje se prviput g. 1587., kada je plemić Golubić prosvjedovao protiv nagode Jurja Zrinskoga i Gašpara Frankapana (V. str.). Drugi je put zabilježeno ime »dječaka Nikole Frankapana« g. 1589., kada je zagrebački kaptol poslao svoja dva druga u Jastrebarsko, gdje su na župnom dvoru maloga Nikolu pregledali i potom utvrdili, da mu je upravo šesta godina života.

[90] Klaić, Banovanje kneza Nikole. Str. 4, 5 i 6.

[91] Isto, str. 19—20.

6. Vrbnik s morske strane.

»Sijelo glagoljaštva; tu je postao Vrbnički Statut, t. j. zakonik za cijeli Krčki otok; tu su ruševine »polače« i »neždvora« knezova krčkih te mnogih crkvica frankapanskih.«

7. Oltar Marije Ružarice u crkvi sv. Ivana.

»Do nogu B. D. Marije dva su sveca: sv. Dominik i sv. Katarina, a niže ovih kleče darovatelji (donatari) ovoga oltara. Narod uporno tvrdi, da su to Ivan Frankopan i supruga mu Elizabeta.« Oltar je renesansna rezbarija u drvu.

Ako je izaslanicima zagrebačkoga kaptola doista uspjelo da prosude Nikoline godine, onda se Nikola IX. Frankapan rodio g. 1584.[92]

U 18 godini svojoj, a to je g. 1602., nalazio se Nikola na sveučilištu Isusovaca u štajerskom Gracu, boraveći na dvoru nadvojvode Ferdinanda, jamačno kao »aulae juvenis«, i imajući dovoljno prilike, da upozna glavna i vodeća lica države.[93]

Dorastavši za mač i pero ode Nikola s dvora nadvojvodina, postavši kapitanom krajiške konjice, da u tom svojstvu vodi 50 husara i 2 vojvojdstva punih 6 godina (od g. 1602.—1608.).

Nikolin položaj krajiškog kapitana ne bijaše nimalo ugodan. On se je kao kapitan morao u svemu pokoravati generalu hrvatske krajine, a istodobno je kao hrvatski velikaš i vlastelin morao odbijati sva presizanja i nasilja krajiških časnika. Glavni kamen smutnje bijahu pravoslavni uskoci (t. zv. Vlasi), koje su još g. 1599. general Juraj Lenković i ban Ivan Drašković naselili po posjedima mladih knezova Frankapana i to u krajevima Gomirja, Vrbovskoga i Moravica. Tadanji karlovački general Vid Kisel od Fužine htjede, da se Vlasi oslobode od vlasti Frankapana, pa da budu podređeni samo njemu i nadvojvodi Ferdinandu. Dašto te se je takvu nastojanju morao mladi Nikola svom snagom oduprijeti, a to je Kisela napokon potaklo, da Nikoli oduzme konjaničku kapitaniju. Nato su zaredale predstavke i tužbe. Sad je knez Nikola tužio generala Kisela, sad opet general Kisel kneza Nikolu. Pošto je ovaj i dalje ostao u službi, general Kisel nastavi progoniti Nikolu i braću njegovu. Napokon u kolovozu g. 1608. upraviše braća nadvojvodi Ferdinandu pismo iz Bosiljeva, crtajući sva zla, što su ih Vlasi u Gomirju počinili njihovim kmetovima u Severinu i Bosiljevu, i tražeći, da se oni iz tih krajeva uklone ili da se u svemu podvrgnu vlasti njihovoj. Povrh toga morao se Nikola natezati s knezovima Zrinskim, koji su kao baštinici Stjepana Frankapana svojatali Gomirje, Vrbovsko i Moravice. Na kraju krajeva mladi su knezovi dobili parnicu, pa su g. 1609. bili uvedeni u posjed onih gradova, koji su nekad pripadali rodu Tržačkomu.[94]

U drugoj polovini g. 1612. imenova Ferdinand kneza Nikolu velikim kapitanom Senja i senjskih Uskoka. »Muž odvažan i neporočan« imao je da doskoči četovanju Uskoka s Mlečanima, koje tadašnji kapitan senjski, po imenu Sigismund Gušić, nije nikako mogao obuzdati. I ako knez Nikola nije u tom imao sreće, ipak je na tom mjestu ostao sve do kraja g. 1614., kada se svojom voljom odrekao časti i položaja, te se povukao u svoj tvrdi grad Novi, da ga brani od mletačkih nasrta, koji za-

[92] Laszowski, a po njemu i Strohal, drži, da se ban Nikola rodio g. 1586.

[93] Neki istorici tvrde, da je Nikola svoje mlade dane proveo većim dijelom na dvoru kralja Rudolfa II.

[94] Isto, str. 23—28.

počeše u času, kada je nadvojvoda Ferdinand zametnuo s mletačkom republikom uskočki rat. Pošto su u tom ratu na strani nadvojvode Ferdinanda sudjelovala i braća Nikola te Vuk Krsto, nastojahu Mlečani da naude njima i njihovim gradovima, što no stajahu na obalama Hrvatskoga primorja.

»Osobito kivan bio je na Nikolu Frankapana vrhovni kapitan mletačke mornarice Lovro Venier, rodak onoga Krste Veniera, koga bijahu Uskoci pred dvije godine zarobili i pogubili.[95] Mletački je kapitan neprestano vrebao na zgodu, da se obori na Nikolin grad N o v i, na kojem su bila vazda naperena tri topa protiv mletačkoga otoka Krka. Bilo je to 27. kolovoza 1615. Knez Nikola Frankopan bijaše pred dva dana s većim dijelom novljanske posade pošao preko gora u unutarnju zemlju. Saznavši za to Venier, dojedri toga dana sa 6 galija i 36 oružanih barka potajno noću pred Novi. Uništivši najprije solane, koje bijaše knez nedavno ondje uredio, navali oko jedne ure poslije ponoći na kašteo, u kojem je bio knežev kapitan s preostalim stražarima. Najprije pođoše Mlečani, da se popnu na zid prema moru; kad je onamo potekao kapitan s nešto ljudi, stadoše Mlečani sa dvije petarde udarati s kopnene strane na jedna vratašca, koja oboriše na tle, pa provališe kroz njih u kašteo i zarobiše kapitana, koji je u borbi dopanuo rana, zajedno s nekim drugim vojnicima. Međutim se bijaše ovaj ostatak posade s nekim Senjanima sklonuo u veliku kulu, pa se ondje hrabro odupirao. Mlečani su udarali na kulu iz topova od zore do podneva, ali je nijesu mogli oboriti, nego su porušili samo od gornjega dijela zidina neka dva lakta. U to im je stigla vijest, da podsjednutomu gradu dolaze u pomoć nove čete. Stoga se pod večer okaniše daljega navaljivanja na kulu, već stadoše harati i robiti u neutvrđenu mjestu, nemilo ubijajući i zasužnjujući goloruko žiteljstvo. Počinjali su silu okrutnosti, te nijesu poštedili ni crkve ni druga sveta mjesta. Nato je pod noć kapitan Venier s brodovljem otplovio prema susjednom otoku Krku, povedavši sa sobom novljanskoga kapitana i mnogo zarobljenih žitelja, koje su onda smjestili da robuju i veslaju na galijama. Mletačka se vlada poslije ispričavala, da se taj pohod na Novi poduzeo zato, da se preteče navala Novljana na Krk, ali da mletačka vojska nije počinjala nikakvih okrutnosti, nego da je poštivala svetinju crkava i čast žena.[96] Kako su za taj čin svoj Mlečani ispaštali, čut ćemo

[95] Godine 1613. dne 11. svibnja provališe senjski Uskoci u luku Mandre na otoku Pagu i tu zarobiše jednu mletačku galiju sa 40 momaka i s kapitanom Krstom Venierom. Kada bijahu nadomak Senju, odrubiše kapitanu glavu i postaviše je na stol, pa oko nje posjedaše, da se provesele i pogoste. Poslije bezuspješne istrage Nikola Frankapan posla glavu nesrećnoga Veniera vrhovnomu kapitanu mletačkoga brodovlja.

[96] I s t o, str. 31—32. Tu je navedena i literatura, u kojoj je opisan taj pohod na Novi. L o p a š i ć u djelu »Karlovac« na str. 188. i u monografiji »Vuk Krsto Frankopan Tržački« na str. 102. opisuje taj napadaj ovako: »Začuvši oni (t. j. Mlečani) po svojim

malo poslije, kada bude riječ o junaku Vuku Frankapanu. Ovdje nam je tek spomenuti, da je rat s Mlečanima trajao tečajem g. 1616. i 1617. sve do 26. rujna, kada je posredovanjem francuskoga i španjolskoga kralja zaključen u Madridu mir, koji je donio ustanovu, da se Uskoci iz Senja i Hrvatskoga primorja moraju ukloniti u unutrašnjost zemlje, a u Senju da bude samo njemačka posada.

Vrativši se Nikola s bojnoga polja mnogo se je brinuo, da popravi i obnovi grad Novi, koga su Mlečani znatno oštetili. U to je ime tražio novčanu pomoć od nadvojvode Ferdinanda. Isto tako se trudio, da se nanovo podigne grad Karlobag, koga su Mlečani poharali i gotovo posve razorili.

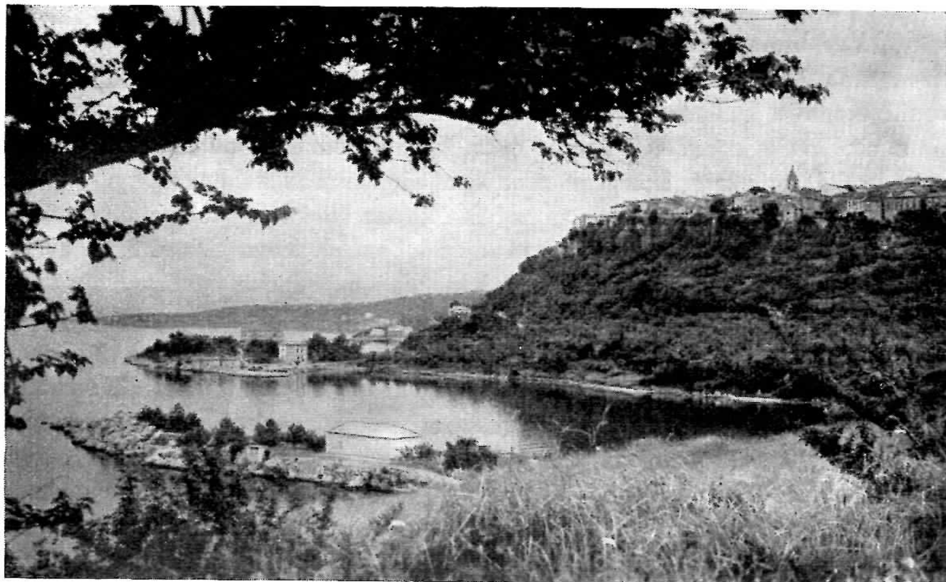
U vrijeme tih Nikolinih briga pada i poznanstvo s Marijom Anom Erdedi, kćerju pokojnoga grofa Petra Erdeda i žene mu Suzane rođene plemkinje Stubenberg (Stumbergar), koja je kao udova živjela s djecom u Kerestincu ispod razvalina grada Okića.

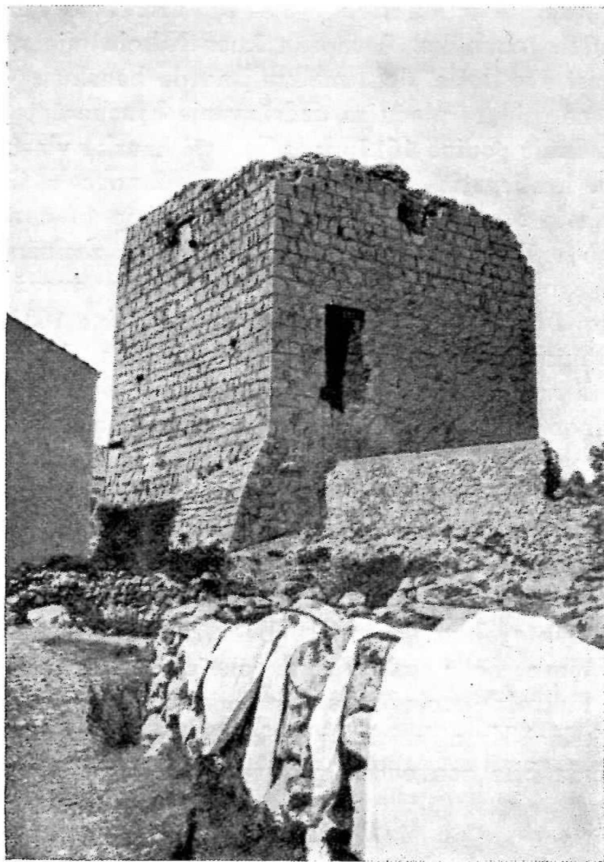
»Godine 1616. dne 13. studenoga, u nedjelju poslije Martinja, boravio je knez Nikola Frankopan u Kerestincu. Na poziv udovice i kneza bijahu toga dana došli i izaslanici zagrebačkoga kaptola, po imenu prepošt Baltazar Dvorničić Napuly i uza nj kanonik Gašpar Vrbanović, jamačno da budu svjedoci zaruka i vjenčanoga ugovora. Tom prigodom izjavila je udovica Suzana sa svojim sinovima, da su oni od same čiste ljubavi darovali Mariji Ani miraz od 15.000 ugarskih forinti. Ako za vjenčanja kneza Nikole s Marijom Anom ne bi imali toliko gotovih novaca, da isplate novovjenčanima čitavi miraz, onda prepuštaju njima čitavu i jednaku polovicu svoga grada Kunšperga u Štajerskoj sa svim pripacima na uživanje i u ime zaloga dotle, dok rečenu svotu do kraja ne izbroje i ne isplate. Naprotiv obećaje knez Nikola Tržački, da će svojoj vjerenici, ako on umre prije nje, darovati od svoga imanja 5.000 forinti. O svemu tomu sastavili su rečeni kanonici posebno pismo, koje bude sutradan i upisano u javne knjige zagrebačkoga kaptola«.

»Od braka s Marijom Anom Erdedovom mogao se knez Nikola nadati velikoj koristi za sebe, za svoj rod i domovinu. Porodica je Erdeda bila tada brojna i ugledna, a imala je znatne posjede ne samo u Hrvatskoj i Ugarskoj, nego i u Štajerskoj. Na čelu porodice bijaše tada kao starješina mlađi brat pokojnoga grofa Petra, više puta već spomenuti grof Tomo Erdedi Stariji. On je već dva puta imao bansku čast, a sada je po drugi put vršio službu vrhovnoga meštra kraljevskih tovarnika, te je

---

uhodama, da u Novomu nema posade, već da je otišla u Otočac, koji se upravo tada učvršćivao proti Turčinu, navališe iznenada 29. kolovoza 1615. na Novi, te počiniše užas i strahote, da je Bogu plakati bilo. Malu nevinu dječicu pobacaše u oganj, a ljudstvo zajedno s popovima, koje pohvataše u crkvama pred oltarima, posjekoše. Iz žrtvenika oboriše na tle monstranciju sa sv. hostijom, te polupaše i pokvariše po čitavu mjestu i okolici sve stvari, koje ne mogoše sa sobom ponijeti.«

8. Omišalj.

»Glavni i prvi bedem hrvatskoga svijeta, a najznatniji grad (kašteo) krčkih knezova Frankapana«.

9. Turan nad Omišljem.

Počeo se zidati g. 1470. za vrijeme kneza Ivana.

»Aj turne moj lipi,
lipi ter prostrani,
kako sam te lipo,
lipo sagradio,
a sada ne smijem
blizu tebe priti.
Komu te ostavljam?
Ostavljam te ptici,
ptici lastovici,
kâ će letnim danom
nad tobom letiti;
meni tužan spomen,
a svitu paklensku
neviru tužiti.«

kao takav bio zaštitnik i gospodar kraljevskih slobodnih gradova, naročito grada Zagreba, Varaždina, Križevaca i Koprivnice u tadašnjoj Slavoniji. Nadalje je Tomo Erdedi Stariji po ženi svojoj bio u svojti s Ungnadima, a sinovi njegovi bili su već onda tako ugledni, da su hrvatski staleži baš u onaj mah preporučivali sina mu Sigismunda za bana«.

»Nije nevjerojatno, da su za zaruke kneza Nikole s grofinjom Marijom Anom Erdedovom saznali i na nadvojvodskom dvoru u Gracu i na dvoru kralja Matije, pa da je i to pridonijelo, da je banska čast u Hrvatskoj nakon smrti Benedikta Turoca zapala baš kneza Tržačkoga«.[97]

3. Ma da je ban Nikola na početku g. 1617. položio prisegu pred kraljem Matijom u Pragu[98] i ma da je u kraljevim očima vrijedio mnogo, ipak je u bansku čast uveden tek nakon sedam mjeseci. Svatko je znao, da je i sam kralj požurivao introdukciju i instalaciju banovu, i zbog toga se nitko nije mogao domisliti uzroku toga odlaganja. Možda je knez Nikola kao pouzdanik kralja Matije i nadvojvode Ferdinanda bio suviše zaokupljen zamašnim poslovima u Pragu, gdje se je Ferdinand krunio za češkoga kralja, ili u Trnavi, gdje je kralj Matija priznao Gabrijela Betlena za erdeljskoga kneza, ili u Madridu, gdje se utvrđivao mir između Ferdinanda i mletačke republike. A možda knez Nikola nije ni htio da preuzme bansku vlast sve dotle, dok mu kralj ne da bansku zastavu i dok mu ne odredi i ne osigura plaću za uzdržavanje banske čete.

Kada je knez Nikola na kraju godine 1617. uzeo da vrši bansku vlast, bile su prilike u hrvatskom kraljevstvu dosta povoljne. »Banovcem ili vicebanom bio je iskusni Krsto Mrnjavčić od Brezovice, koji je tu čast već osamnaest godina časno vršio; protonotarom bijaše umni i zaslužni Stjepan Patačić, bivši dugogodišnji viceprotonotar i podžupan varaždinske županije. U slavonskoj krajini bio je generalom još od godine 1603. grof Sigismund Fridrik Trautmansdorf, doduše protivnik tome, da se Krajina vrati kraljevstvu, ali su ga hrvatski staleži nastojali predobiti time, što su na minulom saboru i opet povjerili svojim nuncijima, neka porade u Požunu, da se njemu podijeli ugarski indigenat (lat. indigentum = državljanstvo). U hrvatskoj Krajini bio je generalom kranjski barun Marquart Eck od Hungersbacha, a kapitanom u Ogulinu Vuk Krsto Frankopan, rođeni mlađi brat banov. Kako je nedavno bio sklopljen mir s mletačkom republikom, nije se banu trebalo bojati za Hrvatsko primorje (Vinodol); s Turcima bijaše obnovljen mir u Beču pred tri godine (1615.), te nije bilo većih bojeva, nego tek manjih okršaja i četovanja među Kupom i Koranom. Pokreta protestantskoga bijaše u Hrvatskoj posve nestalo, kao i u susjednoj Kranjskoj i Štajerskoj, gdje je s nastojanjem nadvojvode Ferdinanda bila provedena protivureformacija, te su

---

[97] Isto, str. 34—36.

[98] Neki misle, da je to bilo g. 1615., a još neki g. 1616.

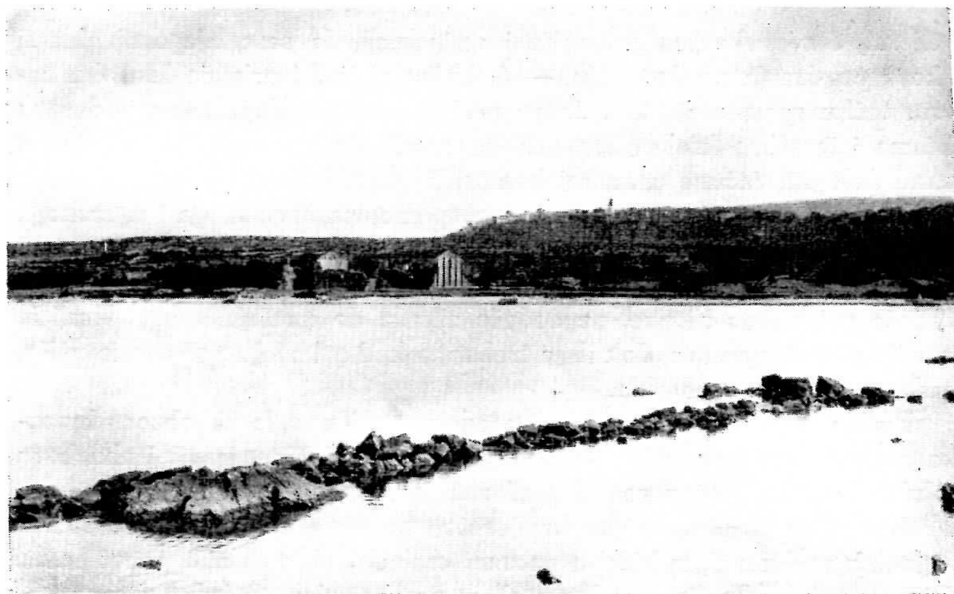
novovjerci morali ili se vratiti u krilo katoličke crkve ili ostaviti domovinu i odseliti se u tuđinu«.[99]

U isto vrijeme bijahu prilike u Ugarskoj nepovoljne, jer su vjerske opreke jače izbijale, naročito od onoga časa, kada je novi ostrogonski nadbiskup, a bivši Isusovac, Petar Pazman nastojao protivureformacijom suzbiti Luterovce i Kalvine, koji su morali tražiti zaklona i zaštite u erdeljskoga kneza Gabrijela Betlena. A kada se potkraj mjeseca ožujka 1618. sastao u Požunu ugarski sabor sa zadatkom, da nadvojvodu Ferdinanda izabere i proglasi za ugarskoga kralja, došlo je između katoličkih i protestantskih staleža do žestokih opreka, a sve zbog crkvi u onim mjestima, gdje su kmetovi prešli na novu vjeru, a njihova su zemaljska gospoda ostala katolici. »Tom je prigodom, potaknut od nadvojvode Ferdinanda, osobito žestoko govorio ban Nikola Frankopan u prilog katoličkoj zemaljskoj gospodi. Sred njegova govora stadoše novovjerci rogoboriti, u riječ mu upadati, pače vikati, da se govornik baci kroz prozor niz gradske zidove. Ali se ban nije dao preplašiti, već zagrmi: — Eto me ovdje; tko hoće da me baci kroz prozor, neka mi se prikuči! — Vikači ponikoše nikom i zanijemiše, a ban Nikola mirno dovrši svoj govor«.[100]

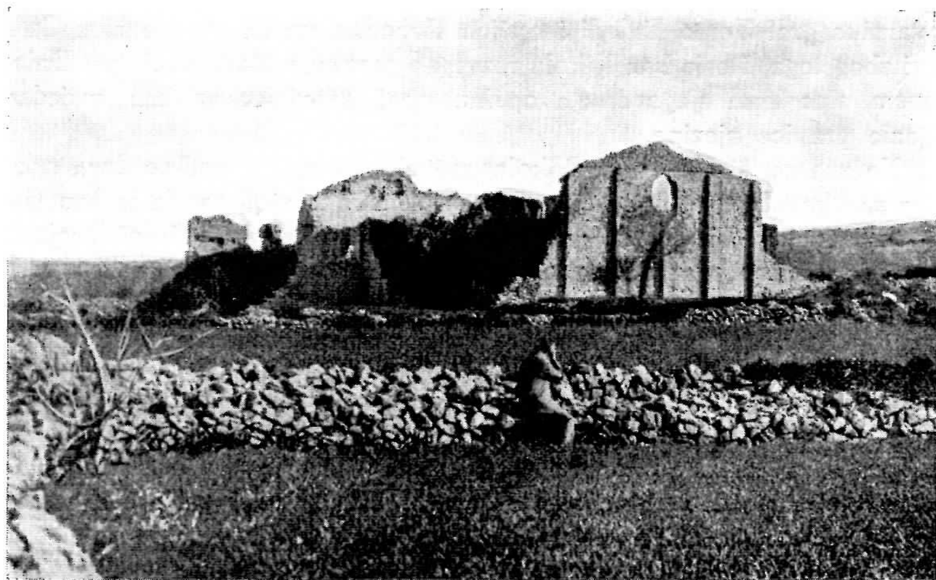
Odlučnost u mišljenju i htijenju bana Nikole djelovaše na hrvatske nuncije, te ovi ostadoše vjerni katoličkoj stranci, odnosno nadvojvodi Ferdinandu. Čvrsti u svojim temeljnim nazorima živo su branili prava i hrvatska i ugarska. Videći to ugarski staleži svojski prionuše za borbu, pak tegobe hrvatske prihvatiše za svoje. U prvoj spomenici svojoj, koja je bila predana kralju 28. svibnja a sadržavala je 46 točaka, iznesoše staleži tegobe hrvatskoga naroda u prve četiri točke. U prvoj točki traže staleži, da se stara banska vlast povrati u prijašnje stanje (restituira), kako su to hrvatski i ugarski sabori toliko puta već zaključili; zatim da se kapitanije i druge službe na Krajini podjeljuju starosjediocima; napokon da se u Banskoj (pokupskoj) krajini razvaljene utvrde obnove i da se banski vojnici redovno plaćaju. U drugoj točki se traži, da se Vlasi u Slavoniji podvrgnu svojoj zemaljskoj gospodi, kako je to u saborskim člancima od godine 1604., 1608. i 1613. već i izraženo. U trećoj točki zahtijevaju staleži, da se pod prijetnjom teške kazne zabrani krajiškim kapitanima svako uplitanje u jurisdikciju (sudbenu ovlast) zemaljske gospode i kraljevskih slobodnih gradova. U četvrtoj se točki postavlja zahtjev, da se posjedi varoši Koprivnice, koje su krajiški kapitani posvojili, podvrgnu jurisdikciji i teretima ostaloga kraljevstva, t. j. da se od njih daje ratna daća, dimnica, desetina, a i besplatni radnici, kako to i ostali žitelji kraljvstva moraju davati od posjeda svojih.[101]

[99] Isto, str. 39—40.
[100] Isto, str. 39—41.
[101] Isto, str. 42.

Na ove četiri točke prve spomenice odgovorio je kralj sa šest točaka: **1.** Što se tiče obnove banske vlasti podsjeća kralj, da je već onda »kada je novomu banu, knezu tržačkomu, milostivo povjerio izvršivanje banske časti sa svom vlasti, moći i poštivanjem, koje su njegovi predšasnici kroz vrlo mnogo minulih godina običavali ispunjavati, i onima, na koje se odnosi, naložio, da pod bana kao vrhovnu vlast podvrgnu kapitaniju haramija prema starodrevnom običaju. Ako izvršenje toga, kao što je trebalo, još nije uslijedilo, podnipošto se ne može baš njegovu veličanstvu podmetati krivnja za to odgađanje, jer ono nije propustilo ništa, što bi se moglo od njega u tom tražiti: što više, i sad se izjavljuje spremnim i pripravnim izdati takve odredbe, da se ništa ne propusti učiniti, što je u vezi s dostojanstvom, vlasti i sudbenosti banskom i što su prijašnji banovi uživali, nego da se u svemu kroz duže vrijeme, koliko se bude moglo u sadašnjim prilikama, dostojanstvo, vlast i sudbenost banska obnovi i prema navedenim člancima izvrši«. — **2.** Druga točka kraljeva odgovora glasi ovako: »Kao što domaći ljudi nijesu bili isključeni od kapitanija i generalija, tako ni sada njegovu carsko-kraljevskom veličanstvu ne pada na um, da ne bi mislio na svoje vjerne podanike ovih krajeva, kao što zaslužuju, ili da bi ih isključivao od ispražnjenih kapitanija i generalija, samo ako se svojim dugim iskustvom, odvažnošću i vojničkim znanjem pokažu vrijednim tih položaja i doraslim, da nose taj teret. Da ne spominjem novoga bana, negdašnjeg senjskog kapitana, bili su domaći ljudi ovoga kraljevstva knez Erdedi i Drašković, koji su redom obnašali čast kapitana karlovačkoga i petrinjskoga; pa i sad je kapitan ogulinski Vuk knez Tržački hrvatske narodnosti, a vrši čast vrhovnog podgenerala u cijeloj hrvatskoj krajini; ima i većina drugih kapitanija u krajevima Hrvatske i Slavonije, kojima su dosad obično na čelu domaći ljudi, pa će se tim više staleži i redovi moći smiriti s gore pomenutom izjavom njegova carsko-kraljevskog veličanstva, punom pouzdanja«. — **3.** U trećoj točki spominje kralj, da je za obnovu utvrda u Banskoj krajini i za plaćanje banskih vojnika već prije odredio svotu od 27.000 talira iz tridesetnice u Nedelišću, i da je prošle godine u Pragu obećao banu, da će u to ime tražiti pomoć na njemačkom državnom saboru. Već je u tom pogledu radio g. 1613. i na njemačkom saboru polučio mnogo, pa i sada će raditi, tek treba da Hrvati nastoje steći prijateljstvo i naklonost Nijemaca. — **4.** Na drugu točku staleške spomenice odgovara kralj svojom četvrtom točkom, t. j. da će za rješenje pitanja o Vlasima, koji prebivaju na imanjima i zemljištima slavonske gospode, imenovati posebnu komisiju, koja će se pobrinuti, da se zadovolji zaključcima hrvatskoga sabora. Takva je komisija postojala g. 1616., ali se ne zna, je li što radila. — **5.** Na treću točku odgovara peta točka kraljeva tako, da će se protiv presizanja krajiških kapitana u jurisdikciju zemaljske gospode i slobodnih gradova naći lijeka, i da će se uputiti vrhovni kapitan

10. Poluotočić »Ert« s ostacima samostana.
»Naš vlastiti travnik i pasišće »Ert«, ki zatvara luku od Omišlja.«

11. »Mira«, ostaci crkve i samostana sv. Nikole.
Tu su »živjeli i radili i postali doskora najveći pobornici slavenskoga jezika i glagolice« Benediktinci. Tu je postalo znamenito djelo pod pozniijm natpisom »Glagolita Klotzianus«.

(general) Slavonske krajine, neka i on nastoji, da se u njegovoj oblasti takova presizanja ne događaju. — **6.** U šestoj točki pristaje kralj na četvrtu točku spomenice, t. j. da se posjedi varoši Koprivnice podvrgnu daćama i teretima kraljevstva, ali tako, da će poreznici morati kao i nekad polagati račune ugarskoj komori.[102]

I ako se carska ne poriče, ipak je spomenica hrvatskoga i ugarskoga sabora ostala bez uspjeha. Pa i druga i treća spomenica, koju hrvatski i ugarski staleži upraviše kralju, a u kojima zahtjeve prve spomenice svedoše gotovo do ništice, ne dođoše nikada do izražaja svoga. Kralj je staležima obećavao sve, dok ih je trebao, a kad ovi svoju pošteno izvršiše, carska je svoju — porekla.

Poslije toga ban Nikola oboli i ode u Bosiljevo, a na obzoru hrvatskoga kraljevstva pomoliše se oblaci, koji iz daljine naviještahu buru i oluju. I u tom srećno završi godina 1618.

4. Godine 1619. hrvatsko kraljevstvo ne vidje vedroga neba. Čitave se godine nad zemljom kidahu potmuli crni oblaci, a iz njih poput srda siktahu strijele. Kraljevstvu hrvatskom omrknu dan. S jedne strane gospoda a s druge puk zametnuše očajnu borbu. To su ti oblaci, iz kojih srde sipahu strijele, a strijelnicom bijaše glavom ban Nikola Frankapan. Htijući zaštititi puk od nepravde i zla, ban Nikola zapade u vrtlog razmirica i trvenja. Najljući protivnici njegovi bijahu: meštar kraljevskih tovarnika grof Tomo Erdedi i općina slobodne varoši zagrebačke. Onaj prvi zbog toga, što je ban Nikola razvrgao zaruke s Marijom Anom Erdedovom, sinovkom njegovom; a općina opet zato, jer je ban vrijeđao i gazio pravice njezine.

Ne zna se, što je kneza Nikolu nagnalo, da nakon godine dana opozove zaruke. Je li bolest ili što drugo? »Svakako stoji to, da je ban tim svojim otkazom silno uvrijedio brojnu porodicu Erdeda i još brojnije prijatelje njihove u zemlji, tako da je broj njegovih protivnika toga radi silno porastao. A grofovi Erdedi nijesu banu mogli oprostiti, što je riječ svoju pogazio, već su protiv njega poveli parnicu pred duhovnim stolom zagrebačkim radi razvrgnuća zaruka. Tu je pak parnicu za Erdede vodio zagrebački odvjetnik, plemić Ivan Krušelj, već otprije žestok protivnik bana Frankopana.« Taj Krušelj bijaše učena glava, ali pun tvrdoglavosti i zmijskoga jezika. Svojim klijentima gulio je kožu, a u moralnom pogledu bio je obična ništarija. O njemu bijahu u sudbenim zapisnicima zapisane ove rečenice: »Quem Deus et natura signavit, ab ipso caveto« (Koga Bog i priroda označiše, toga se čuvaj!) i »Hic niger est, hunc tu Romane caveto« (To je crnac, njega se, Rimljanine, čuvaj!). Pa i kolovođe pućke stranke u varoši zagrebačkoj kažu u jednoj pritužbi, da je Krušelj »po prirodi označen i sumnjiv« i da je u parnici protiv

[102] Isto, str. 42—45.

njih postupao »nečovječno, nekršćanski i tiranski, jer je kao nedobar čovjek patvorio parnicu«. Ele s takvim čovjekom imao je ban Nikola da se u javnosti ogleda.

Krušelju kao pravnom zastupniku porodice Erdedi mnogo je koristila razmirica izmeđ bana Nikole i općine varoši zagrebačke. Ova je bila teško povrijeđena postupkom banovim, koji je po svom kapitanu Nikoli Maleniću dao dovesti u grad Zagreb jaku krajišku četu, da s njome građanima priječi zatvarati gradska vrata, a kad se tomu stražari na vratima opriješe, teškim ih je ključem izlupao. Kad se je 8. srpnja u Zagrebu sastao hrvatski sabor, varoški je sudac Mihajlo Vernić kao nuncij svoje općine pošao u sabornicu, da pred staležima iznese tužbu protiv bana i njegova kapitana Nikole Malenića. Na putu preko Markova trga napanu banski vojnici Vernića, zarobiše ga, okovaše i nekamo iz grada odvedoše. Taj nemili događaj uzbudi u gradu sve žitelje bez obzira na stranku, kojoj su pripadali. Gospodska stranka, koja upravljaše općinom, dade protiv bana Nikole, protiv njegova kapitana Nikole Malenića i protiv službenika banova brata Vuka sastaviti opsežnu tužbu, u kojoj se »nastoji kao najveća nasilja i bezakonja prikazati sve« što su ovi u posljednje vrijeme u varoškoj općini počinili. Osobito se žestoko udara na bana zbog postupka s varoškim sucem Vernićem, »te se mjestimice prelazi i u puste deklamacije, samo da se čitatelja jače dojmi«. U tužbi se navodi i to »kako ban i inače vazda zapušta i u najvećoj opasnosti ostavlja Krajinu, što nijedan gospodin ban nije činio, pa protiv dekreta Ferdinandova od godine 1553. članka 5. (izdana u Šopronu), odvodi vojsku kraljevstva i njegova veličanstva, te s njom napunja varoške ulice, nastoji otet čuvarima varoška vrata i traži varoške ključe tvrdeći, da je on potkralj i da je varoš njegova, kolikogod puta on u njoj sabor održava«. I obzirom na ovo posljednje tužba svršava ovako: »Međutim prosvjedujemo (očitujemo) pred presvijetlom, prečasnom i t. d. gospodom (ugarskim staležima), da nikako ne možemo dopustiti, da bi se za vrijeme ovoga gospodina bana mogli sabori u našoj varoši obdržavati; inače molimo prepokorno, da nas njegovo veličanstvo radije premjesti u pustinju i da budemo seljaci, nego da bi morali i dalje podnositi njegovo banovanje i dolaženje u našu varoš... Presvijetle, prečasne, poglavite i velemožne gospode (staleža) — senat i općina nekad slobodne kraljevske varoši na brdu Gradcu, kojoj sudac čami u sužanjstvu banovu, te je možda već tužno izdahnuo.«

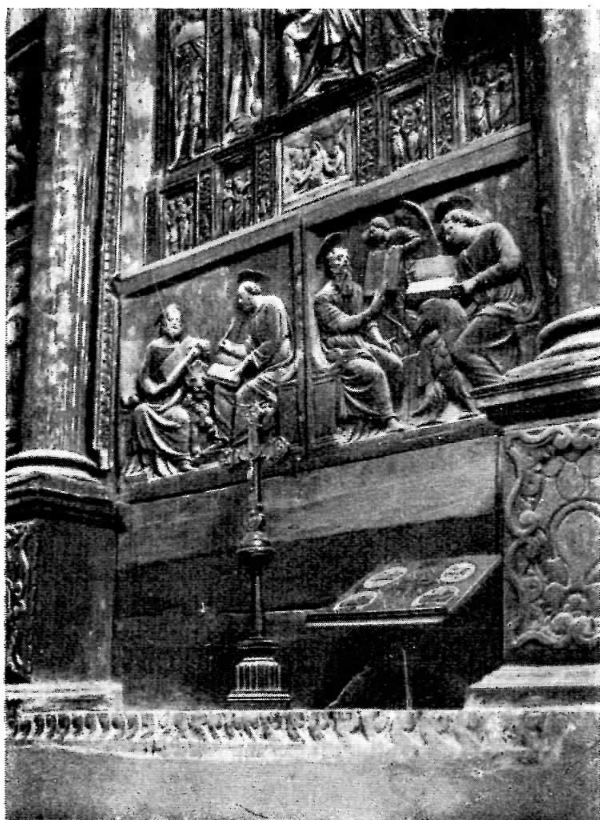
Iz svršetka predložene tužbe vidi se doista jadno stanje slobodne »nekad« varoši zagrebačke, u koje je dospjela krivnjom bana Nikole. A on je za sve nevolje zagrebačke varoši bio u istinu kriv, jer je iz podnesenih tužbi znao, kako »njegovi vojnici po varoši pljačkaju, ljude ubijaju i u kuće provaljuju«, pa se hotice ili nehotice na sve te tužbe

oglušio. Što je dakle općina mogla drugo, nego da se obrati na ugarski sabor, koji se mjeseca kolovoza u Požunu sastao. A da se o toj tužbi na saboru doista raspravljalo, dokazom su četiri pisma, što ih je palatin Sigismund Forgač kao namjesnik (locumtenens) i punomoćnik (plenipotentiarius) Ferdinanda II. dao zagrebačkim nuncijima, da ih sa sobom u Zagreb ponesu. U prvom pismu javlja kraljevski punomoćnik varoškoj općini, da se nakon svega, što se u saboru raspravljalo, određuje, da »varoška općina može i smije bez ikakva straha i zaziranja poput ostalih slobodnih i tavernikalnih gradova tako po svojim starijim kao i po novijim od dviju posljednjih komisija iznesenim i po pokojnom kralju potvrđenim ustanovama i reformama živjeti, sudovati i sudačke odluke izvršivati. Što se tiče kapitana Nikole Malenića, on nije ništa obećao, a nije ni na tužbu varoške općine ništa javno odgovorio; ali je i Nikola Malenić građanin varoši, pa zato može općina protiv njega radi njegovih izgreda postupati prema svojim ustanovama. Napokon bodri Forgač varošku općinu, da ustraje braneći svoje sloboštine i jurisdikciju, pa da se pri obrani njihovoj u hitnim slučajevima obraća na tavernika Erdeda, a inače na kralja i njega samoga, ako se stvar može odgađati. Još je poziva, da se pripravi, kad bude obaviještena i pozvana, da se s banom na sudu nađe«. U drugom pismu javlja se općini, kako će postupati s osuđenicima, koje je ona pustila na slobodu po zapovijedi bana Nikole. U trećem pismu javlja palatin, kako je »ban Nikola Frankopan pred ugarskim saborom dobrovoljno očitovao, da je pripravan u svako vrijeme i na svakom mjestu odgovarati na iznesene protiv njega pritužbe«. U četvrtom pismu priopćuje se općini, »da se ban Nikola Frankopan na nju potužio, da se ona — ne zna se zašto — sve do sada ne odazivlje njegovim zapovijedima i pozivima, i da mu ne iskazuje »dužnu čast i poštovanje«, čime odaje očiti prezir banske časti i ugleda. Zato je opominje i poziva, da svakako iskazuje počast i posluh banu kao magistratu, koji je kraljevsko veličanstvo namjestilo u kraljevini Slavoniji, jer će se inače već naći način, da se protiv nje postupa«.

Kako iz tužbe, koju je zagrebačka općina u srpnju 1619. podigla protiv bana Nikole, a koju je sasvim izvjesno sastavio Ivan Krušelj, da na bana »izlije svu žuč svoje otrovane duše«, tako se i iz palatinovih odgovora na tu tužbu dade zaključiti, da se je po stalnoj nečijoj osnovi stvorila zavjera sa svrhom, da se ban Nikola, koji je kao »glavar i potkralj čitavoga kraljevstva« uživao puno povjerenje kraljevo, potisne i makne s banskoga mjesta. U toj zavjeri bijahu otpočetka grofovi Erdedi, kojima svijesno i nesvijesno služahu: općina varoši zagrebačke, odvjetnik Ivan Krušelj, protonotar Stjepan Patačić i hrvatsko plemstvo.

12. Omišalj.
Stara ulica nad zatonom sv. Mikule.

13. Rezbarije staroga oltara

u nekadašnjoj zbornoj crkvi sv. Gospe u Omišlju. Ovaj drveni oltar s brojnim rezbarijama potječe iz 16. stoljeća. Ispod njega se nalaze starohrvatske rakovice.

Gdjegod bijaše zgode, banovi su protivnici nastojali, da mu prave neprilike i da mu zadaju brige. Čak se je i na saboru u Požunu dne 18. studenoga 1619. našlo naručeno blebetalo, koje je sasvim nepozvano u ime hrvatskoga kraljevstva iznijelo neke zahtjeve protiv kralja Ferdinanda II., upravo u času, kad su ga ugarski staleži htjeli s ugarskoga prijestolja zbaciti, a erdeljskoga kneza Gabrijela Betlena proglasiti ugarskim kraljem. To plaćeno naklapalo nije tom zgodom propustilo ni to, da nedostojno okleveće bana Nikolu. Da je to hrvatskim staležima vrlo neugodno bilo, vidi se po tom, što su hrvatski poklisari na ugarskom saboru morali kralju izložiti, da su to proste osvade, a hrvatski je sabor (6. i 7. travnja 1620.) bio pobuđen, da banu dade svjedodžbu o njegovoj nedužnosti. Uza sve to potkapanje ugleda banova nije prestalo.

Kad se je u Šemovcu kod Varaždina, u taboru bana Nikole, skupila velika hrvatska vojska, da spriječi upad Gabrijela Betlena u Hrvatsku, planuo je razdor između velikaša i nižih plemića, a sve zbog baruna Nikole Draškovića, koji se bahato ponio prema odličnim plemićima Ladislavu Kerečenju i Gregoriju Pethewu, historiku i gospodaru grada Bele i kaštela Ivanca. »Ljuto uvrijeđeni plemići tužili su baruna Draškovića banu zahtijevajući, da ga pozove na sud, a kada to ban nije htio da učini, pobunili su oni čitavo plemstvo u taboru, pri čemu su ih poticali i grofovi Erdedi.«

Zašto ban Nikola nije pozvao na sud baruna Draškovića? Jednostavno s razloga, što nije volio plemstva. Ta on se već od nastupa banije nije s njime slagao, a sve poradi protonotara, koga je plemstvo imalo pravo birati i skidati. Kako je s jedne strane plemstvo smatralo protonotara svojim pouzdanikom i zastupnikom, a s druge mu je strane davao ban svoj vlastiti banski pečat, mogao je i on držati ga svojim povjerenikom, suviše i službenikom. Taj dvolični položaj protonotara bijaše i prije povodom razmirica, a sada je za žestokoga bana Nikole i odlučnoga protonotara Stjepana Patačića došlo do prijeloma. »U jednoj saborskoj sjednici ban je Patačića nazvao svojim pisarom i tražio, da mu vrati banski pečat.« »Patačić je naprotiv, ohrabren i poduprt čitavim plemstvom izjavio, da banu pečata vratiti ne će, jer ga za protonotara nije postavio on, nego su ga izabrali staleži, a stari je običaj, da ban od staleža izabranomu već protonotaru javno ustupa svoj sudski pečat.«

Još je u neugodniji položaj dospio ban, kada je za 21. listopada sazvao sabor u Šemovcu s namjerom, da izmiri ogorčeno plemstvo. Ne samo što se plemstvo nije izmirilo, nego su tu pale još veće uvrijede i buknule još veće smutnje. »Osokoljeno grofovima Erdedima stalo je plemstvo rogoboriti silno protiv bana vičući, da se ne će više pokoravati njegovim zapovijedima, te je tako galamilo, da je ban ostavio skupštinu, a s njime jamačno većina velikaša i svećenstva. Da uzrujane duhove bar nekako smiri, predao je ban zapovjedništvo u taboru Jurju Kegleviću,

mužu ratnim poslovima vještu i mnogima poćudnu, a sam je pohitao u Varaždin, da po teklićima objavi kralju sve, što se bijaše dogodilo. Plemstvo je međutim ostalo samo na okupu, te je stvorilo zaključak, da radi toga, što ga velikaši u saborima neprestano omalovažuju i vrijeđaju, kako se to i danas dogodilo, ne će više u saborima zajedno s velikašima sjediti niti s njima o javnim poslovima kraljevstva a ni o kraljevskim i banskim propozicijama raspravljati i zaključivati, nego će to u buduće vazda zasebice (odjelito) činiti po primjeru plemića kraljevine Ugarske.«

Taj energičan istup uvrijeđenog plemstva smutio je sve, a najviše kralja Ferdinanda II. U strahu, da se zbog toga razdora ne bi razišla vojska u taboru kod Šemovca, posla kralj u Hrvatsku naročita poklisara, da u kraljevski slobodni varoš Varaždin sazove sabor i da ondje smiri raspirene strasti. Kraljev poslanik, ostrogonski kanonik Stjepan Šenjej nije uspio. Plemstvo nije htjelo privoljeti kraljevoj poruci, da po starom običaju s banom i velikašima zajedno u jednom zboru raspravlja i zaključuje.[103]

5. Međutim se dogodilo nešto, što je promijenilo prilike u hrvatskom, a bogme i u ugarskom kraljevstvu. Sred najžešće zime primio je ban Nikola nalog od kralja Ferdinanda, da osvoji grad Greben, u kojem je gospodovao grof Franjo Baćani, gorljiv kalvin i odlučan privrženik Betlenov.[104] O tom događaju izvještava historik Rattkay slijedeće:

»Bijahu se raznijeli stalni glasovi, da će Baćani zauzeti brod na Dravi, te hajduke lagano i pomalo prebaciti, pa ih dovesti u svoj grad, odakle će se oni po čitavoj Slavoniji razletjeti te je harati, ne bi li je tako podvrgli. Skupivši ban zemaljske haramije i banske plaćenike i uzevši sa sobom dva malena topa došao je pred grad, te ga je opasao. No budući da je grad i po prirodi utvrđen, a uz to ga je i posada od 70 ljudi pod Jurjem Turkovićem branila, prošlo je uzalud nekoliko dana naše podsade. Što više, nijesu se ni topovi radi širokih jaraka mogli smjestiti na zgodnu mjestu; k tomu je studen i kruta zima zaustavljala vojnike u bržem radu. Stoga su se vojnici više bavili podizanjem (i paljenjem) ogromnih lomača, te su u susjednim naokolo selima potraživali vino, a manje su se trsili oko podsjedanja. Međutim Baćani nije sustao

[103] Isporedi o svemu tomu str. 57—100 Klaićeve rasprave!

[104] »Grebengrad (na 400 m visoku brdu Lubenjaku više izvora rijeke Lonje) bio je tada jedan od većih i tvrđih gradova Slavonije. Bio je građen od čvrsta kamena, a na uglovima imao je klesano kamenje. Sam grad bio je opasan opet jakim zidom, koji je imao vrata na sjevernoj strani. Unutar toga zida stajala je osim grada prema istoku gradska kapela, a na zapadnoj strani bile su stražarnice i tamnica.« (Klaić str. 102.).

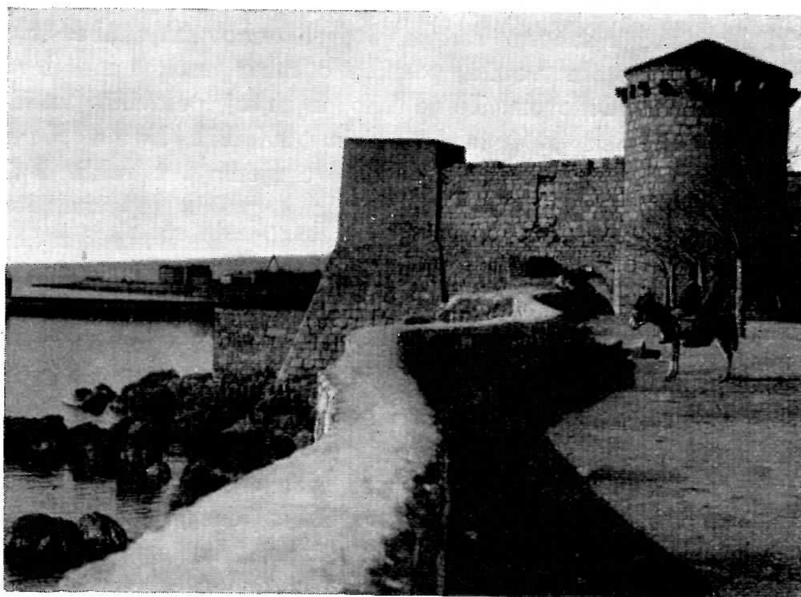
bodriti u listovima posadu, da hrabro brani grad; junake je mamio nagradama, plašljivce sokolio skorom pomoći, a nemarnima prijetio kaznama. Neki od tih listova dopanuše banovih ruku, te je po njima doznao za varku; mnoge su pak listove Patačić i (podžupan) Pethew umjeli prokriomčariti po posrednicima i podsjednutima ih dostaviti. Jednako se lukavštinom i zavišću te dvojice (Patačića i Pethewa) uzbunio i prestravio grad Varaždin i plemstvo čitave ravne okolice njegove, jer je (tobože) stigla vijest, da se primiče u pomoć (Grebengradu) 12.000 Turaka i 10.000 ugarskih buntovnika. Preplašeni (Varaždinci) pozivali su bana, da se vrati na Dravu braniti brodove (prijelaze), ako ne će da propane čitavo kraljevstvo. Znao je ban, da je to ludorija i izmišljotina zlobnika; no uza sve to ostavio je pješadiju pred Grebengradom, da nastavi podsjedanje, a sam je s konjaništvom i sa dvije čete pješaka pošao u Varaždin. Ondje je otkrio pletke i tajna rovarenja neprijatelja, priopćio doslovce zapovijed carevu, da zauzme Grebengrad, te je ozbiljnom besjedom sve uputio, da se otresu ludoga straha, uvjeravajući narod, da će on, ako bi kakva opasnost od neprijatelja prijetila, s čitavom vojskom svojom u varoš doći, u nju se zatvoriti, te do posljednjega daha s građanima ustrajati. Ohrabrivši tako građane u varoši vratio se ban što brže opet pod Greben, pa kad je onamo stigao, doznao je od svojih, da su zidovi gradski dosta čvrsti i jaki, pa bi trebalo i duže vremena i više makina, da se razvale. Ali kad bi se na vrata (u zidu) jurišem navalilo, ne bi ih neprijatelji ni s jedne strane mogli braniti. Stoga odredi, da se sve priredi za budući juriš, kojim će vrata razvaliti. Jedna je dakle čest haramija dvoplatnim sjekirama, motikama i drugim želieznim spravama vratna krila raskinula, dok je druga čest vojnika sipanjem zrnja iz topova i drugih pušaka posadu u strah i na predaju grada nagnala. Branitelji su predali grad pod pogodbom, da ostanu svi čitavi i slobodni, premda su mogli lako grad održati, da su ljudi bili. Jer oni bijahu vratna krila i svodove dvostopnim hrastovim gredama i posudama, koje su bile napunjene zemljom i busenjem, tako zabrtvili da su se naši izvana a oni iznutra od ranoga jutra do kasne večeri namučili uklanjajući te zapreke. Zauzevši Frankopan tako Grebengrad, pri čemu je izgubio samo pet naših, opskrbio ga je svake vrste hranom i municijom, a onda ga je, primivši prisegu (vjernosti) predao Vuku Pernaru na upravljanje.«[105]

To je bilo 9. veljače 1621. Tri ili četiri mjeseca poslije darova kralj Ferdinand grad Greben banu Nikoli za vjernu službu njegovu. U posjed toga grada uveden je ban 11. srpnja 1621. u nazočnosti službenika i susjednih plemića. Ovi su cijenili grad s imanjem na 35.000 forinti, a uvoditelji biskup Petar Domitrović i prepošt Baltazar Dvorničić Napuly na 45.000 forinti, jer da samo imanje daje na godinu 2.000 forinti. Pri sastav-

[105] Isto, str. 102—104.

14. Grad Krk.
[Lat.: Curicum ili civitas Curictarum, tal.: Vecla ili Vegla (Veglia).]
Od davnine glavno mjesto čitavoga otoka Krka, kolijevka i starina krčkih knezova Frankapana. Tu su oni nikli i uzrasli, odatle su se daleko po susjednom kopnu razgranali.

15. Kašteo krčkih knezova Frankapana
sa sudnicom i tamnicom na trgu Kamplinu u Krku
Nad vratima sudnice stoji pisano, da su te zgrade djelo čitave općine i da se s njihovom gradnjom započelo g. 1191. za vrijeme biskupa Ivana i krčkih knezova Bartola i Vida.

ljanju inventara ustanoviše, da su mnoge stvari prigodom podsjedanja grada propale, a mnoge su vojnici razgrabili.

Poslije zauzeća Grebengrada ban je Nikola vladao hrvatskim kraljevstvom jakom rukom. Sedam punih mjeseci nije sazivao sabora, jer se je bojao sukoba s otpornim plemstvom. Istom onda, kada je prijetilo, da će Baćani s Turcima provaliti preko Drave, pokuša kralj da izmiri bana s hrvatskim plemstvom. I za taj posao izabra kralj njitranskoga biskupa Ivana Telegdija. Ban sazva sabor za 30. kolovoza 1621. u slobodni kraljevski varoš Zagreb. Na tom saboru, komu je sam ban predsjedao, dok su biskup Telegdi i grof Tomo Erdedi vršili službu kraljevskih komisara, nastojalo se oko toga, da plemstvo opozove svoj lanjski zaključak, t. j.. da ne će više saborovati zajedno s velikašima, nego kao zasebna kurija. Umjesto da se plemstvo s banom izmiri, ono je još jače udarilo na bana i zahtijevalo, da se ukloni s banskoga mjesta. Plemstvo je podnijelo kralju pismenu tužbu, u kojoj se ban Nikola prikazuje silnikom i smutljivcem, te jedinim krivcem za neslogu među plemstvom i velikašima. U tužbi se banu spotiče, da je neke velikaše (Patačića i Pethewa) krivo obijedio s veleizdajstva, pa čak i to, da je pronevjerio novac za utvrđivanje Pokupske krajine.[106]

Nema sumnje, da je postupak plemstva raspalio žestoku ćud bana Nikole. U njemu je kuhalo i vrilo, a dokuhalo je i dovrelo odmah poslije zaključka hrvatskoga sabora, kad se je pred duhovnim sudbenim stolom u zagrebačkom Kaptolu vodila parnica o razvrgnuću banovih zaruka s Marijom Anom Erdedovom. To je bilo u prvoj polovini (valjda 10.) rujna 1621. Tužiteljicu je zastupao njezin odvjetnik Ivan Krušelj, koga smo čas prije upoznali, tek nijesmo o njemu sve rekli. Taj drski čovjek usudio se, da izrabi na ročištu zgodu, pa da se svom žestinom duše obori na bana zato, što je prekršio zadanu riječ. Bana je u dno duše uvrijedilo i zapeklo, što se protiv njega podigao čovjek, koga je turopoljski sud u Velikoj Garici sudio zbog preljuba i sukrivnje čedomorstva, stavio ga van zakona i naredio za njim tjeralicu po čitavom hrvatskom kraljevstvu. Što više, takovu je tjeralicu primila i općina varoši zagrebačke, pa mjesto da ga uhvati i kazni, izdala je povelju, kojom mu se dopušta, da »zemljište svoje baštinjene kuće spoji u jedno sa zemljištem kuće Vokmerićeve, kupljene pred deset godina, pa da odsada samo od jednoga zemljišta plaća sve daće i drugo, što se općini podavalo i za nju pobiralo«. Tu je povelju izdala Krušelju gospodska stranka, koja je upravljala varoškom općinom, a sve iz obzira na »službe, koje je Krušelj činio općini već kroz mnogo godina i na raznim mjestima, a naročito za tri netom minule godine, kad je ova varoš bila smetana te još i sada biva smetana«. Time se nišanilo na pučku stranku

[106] Isto, str. 104—108, 110, 113.

i njezina zaštitnika bana Nikolu, koji tadašnje općinske glavare (suce i senatore) nijesu priznavali za zakonite oblasnike, nego su ih smatrali uzurpatorima (otimačima vlasti). Dašto te je taj postupak varoške gospode još jače ozlojedio bana, ali on Krušelju nije mogao ništa, jer ga zaštićivahu ne samo općina nego još više grofovi Erdedi, nekoji velikaši i dabome većina nižega plemstva. Zato je ban jedva dočekao dan ročišta.

Kad se je Krušelj sa sudbene rasprave vraćao u svoj dom na brdu Gradecu, uhvatiše ga banovi ljudi pod vodstvom kapitana Malenića, zarobiše ga i isprebijaše, a onda ga odvedoše u Grebengrad i baciše u tamnicu. Ovaj događaj zaprepasti sve, a grofa Tomu Erdeda ponajviše, jer je ban naredio varoškoj općini, da zaplijeni sve Kruševljove spise i korespondenciju grofova Erdeda. Stari grof Erdedi nastojaše svim silama, da se dobavi svojih pisama, ali sve uzalud. Pa i molba, koju zaštitnici Kruševljovi podniješe kralju za pomilovanje, nije pomogla ništa, i ako je kralj naložio banu, da Krušelja pusti na slobodu. Ban je svoga ogavnoga protivnika imao u vlasti i nije ga nikomu za volju puštao iz ruku. Što više, vodio je lično istragu protiv njega, dao ga mučiti, samo da prizna i oda sve, što zna o nekim velikašima, jamačno o grofovima Erdedima. Poslije je protiv Krušelja vodio istragu zagrebački podžupan Juraj od Vurnovca, a u mjesecu rujnu stiže u Grebengrad i biskup Petar Domitrović, koji je Krušelja nagovorio, da sastavi oporuku. Negdje na kraju g. 1621. ili na početku g. 1622. nesta Krušelja. Historik Rattkay veli, da ga je ubio neki uskok Ognjan, za koga tužba hrvatskoga sabora navodi, da je bio u banovoj službi i da je navlastice iz Bosiljeva došao u Grebengrad. Na glas o naprasnoj smrti Kruševljevoj podigoše se protiv bana Nikole i oni, koji su doslije držali s njime. A to je pospješilo osnovu Jurja Turkovića, da 8. veljače 1622. otme Grebengrad za svoga gospodara Franju Baćana.[107]

U najtežim časovima bana Nikole, kada ga u Hrvatskoj gotovo svi ostaviše i protiv njega udariše, kralj Ferdinand ne lomi štapa nad njegovom glavom. Da bi ga od razjarenih staleža hrvatskih zaštitio, određuje kralj tri komisara, koji će u hrvatskom kraljevstvu obavljati banske poslove, jer će ban Nikola neko vrijeme ostati na dvoru uz kraljevu osobu. Za izbivanja banova iz Hrvatske bijaše sazvan ugarski sabor u Šopron za 3. travnja 1622., na koji su i hrvatski staleži imali poslati svoje nuncije. Hrvatski nunciji, izabrani na saboru u Varaždinu 14. ožujka, primiše opsežne instrukcije, u kojima bijahu najzamašnije četiri točke, što su se odnosile na spor s banom Frankopanom. U jednoj točki se traži, da se »još za trajanja ugarskoga sabora imenuje novi ban, jer ako Frankopan i dalje ostane u banskoj časti, ne će hrvatski staleži više

[107] Isto, str. 114—18, 128—9.

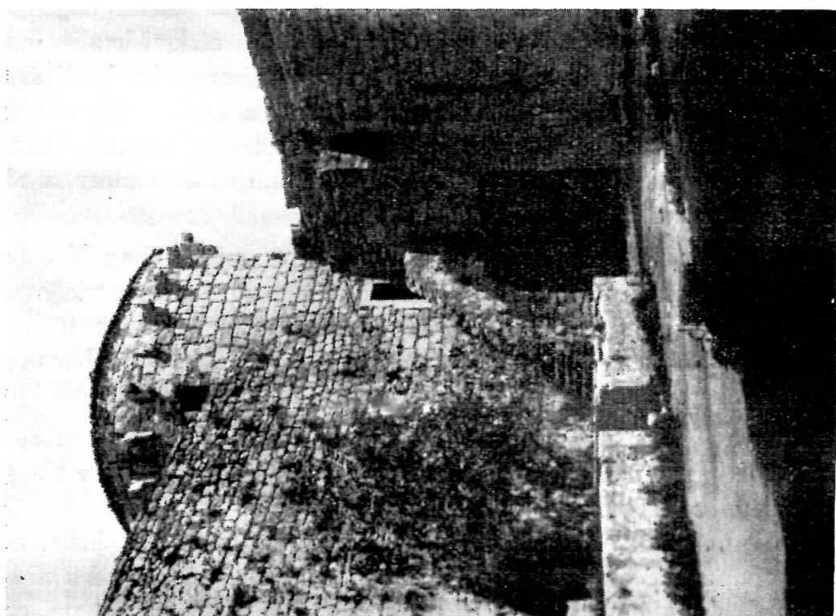
dolaziti na sabore niti dozvoljavati kontribuciju i radnike za krajine, a ne će više polaziti na vojnu, ako bi pogibelj zemlji zaprijetila. Staleži pače ne jamče i ne primaju odgovornosti, ako bi se banu kakvo zlo dogodilo, kad bi i dalje gazio slobodu i prava kraljevstva«. U drugoj točki upućuju se nunciji, neka zahtijevaju, da se ban pozove na red radi nedužno prolivene krvi Kruševljeve.

Ugarski se sabor sasta u Šopronu istom 2. svibnja. Onamo pođoše iz Hrvatske kraljevski komisari, gdjekoji velikaši, duhovnici i poslanici slobodnih kraljevskih gradova. »U taj čas negdje sazvao je zagrebački biskup Petar Domitrović po nalogu kraljevu hrvatski sabor u varoš Zagreb za 10. svibnja 1622. Kad su se na urečeni dan staleži u Zagrebu okupili, čitao im je biskup Domitrović kraljevsko pismo od 17. travnja, upravljeno na njega, u kojem kralj poziva hrvatske staleže, da oni razmirice, koje neke privatne osobe imaju s Nikolom Frankopanom kao banom, ne iznose pred budući ugarski sabor, nego će kralj nakon svršenoga toga sabora po stanovitim komisarima dati izvanrednim putem sve te tegobe i razmirice revidirati i stvar kraju privesti.«

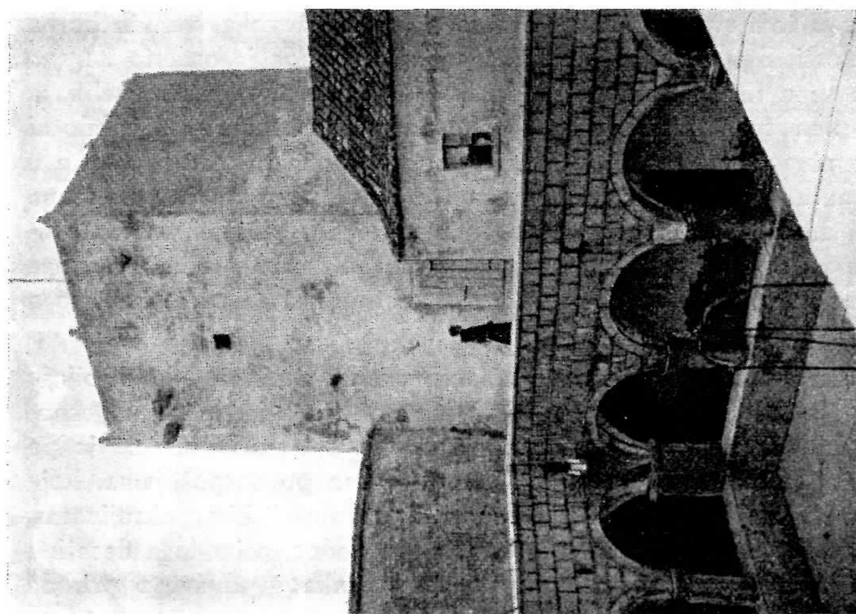
Kraljeva poruka rastuži i prenerazi prisutne staleže. »Kad ih je prva zapanjenost minula, stali su rogoboriti i vikati, da toga ne mogu i ne će učiniti. Isticali su, da su se nadali, da će kralj ipak više vjerovati njima nego jednoj jedinoj osobi. Napokon su jednodušno zaključili, da od svoje tužbe na ugarski sabor nipošto ne odustaju, da će o tom obavijestiti kralja posebnom predstavkom, a da rečenoga kneza Nikolu Frankopana ne će više za bana priznavati.«

Ovaj saborski zaključak osobito je razigrao grofove Erdede i njihove rođake. »Izašavši oni iz sabornice zajašili su svoje konje, posadili otraga na konjska stegna svoje sluge, pa lijetali po trgu sv. Marka i varoškim ulicama, sipljući ovako nedostojnim načinom pogrde i druge uvredljive riječi na netom skinutoga bana.«

Još prije, nego se ovaj sabor sastao, odoše nunciji u Šopron i sa sobom poniješe tužbu protiv bana. Što su tamo radili nije nam poznato, a da im je posao bio težak, lako je shvatljivo, kada se zna, da je kralj bio Frankopanu sklon. A imao je ban Nikola i privrženika ne samo na dvoru nego i u domovini svojoj. Ovi sastaviše izjavu, u kojoj očitovahu, da ne pristaju uz zaključke, tužbe i instrukcije za nuncije, koje su posljednji sabori otpremili. No sve to bijaše uzalud, jer su ugarski staleži mrzili bana Nikolu i zato su podupirali nastojanje hrvatskih nuncija. »Kralj napokon nije mogao više odoljeti, pa je od svojih ugarskih savjetnika zatražio, neka mu kažu, što da učini. Ovi su mu 5. srpnja 1622. očitovali svoje mnijenje, neka reče hrvatskim nuncijima, da mora stvar iz nekih razloga nešto odgoditi, pa stoga neka strpljivo čekaju na njegovu

16. Kašteo krčkih knezova Frankapana (iznutra).

17. Košljun.

»Nekadašnji Castellione spominje se u ispravama od g. 1186. kao benediktinski samostan, a dozvolom pape Nikole V. prodaju ga Martin i Ivan Frankapan g. 1447. franjevcima.«

odluku, koju će međutim bez duljega odlaganja svakako još za trajanja sabora prema njihovoj molbi izdati, pa će njom staleži i redovi kraljevine Slavonije biti zadovoljni. Nakon toga odgovora nuncijima neka kralj što prije pozove bana, da sam glavom dođe u Šopron, a onda neka ga po posrednicima opomene, da sam zatraži otpust od banske službe. Tako će stvar imati lijepo lice, te se ne će povrijediti ni autoritet kraljev, a ni poštovanje prema banu.«

Potaknut događajima na posljednjem hrvatskom saboru ban Nikola povjeri biskupu Domitroviću, da na saboru u Šopronu preda njegovu ostavku. Kralj prihvati ostavku, ali je ne proglasi, dok se sabor u Šopronu ne završi. Napokon 18. kolovoza odriješi bana Nikolu od banske časti i imenova kneza J u r j a Z r i n s k o g a za hrvatskoga bana.

Ovo imenovanje dočekaše protivnici bana Nikole s naročitom radošću. Stari grof Tomo Erdedi podiže parnicu protiv kneza Nikole zbog događaja s njegovim tajnikom Kruševljom. Bivši nunciji na ugarskom saboru prosvjedovahu protiv bana i onih, koji potpisaše izjavu, da »instrukcija za njih i podnesena od njih tužba protiv njega nije potekla od s v i h staleža hrvatskoga kraljevstva.« A gospodska stranka stade protiv pučke stranke tako ludovati, da su petorica privrženika njezinih našla na stratištu smrt.[108]

6. Punih pet godina (od 1617.—1622.) bio je knez Nikola banom hrvatskim. U tom svojstvu imao je mnogo briga i nevolja, velikih borba i odgovornosti. Stoga mu je i te kako odlakšalo, kada je ostavio Zagreb i povukao se u tišinu stolnoga grada Bosiljeva. Tu nije bilo ni velikaša ni nižega plemstva, s kojim bi se i dalje natezati morao. Tu nije bilo ni gospodske ni pučke stranke, kojima bi morao krojiti pravdu. I ako je u Bosiljevu našao zatišje od dnevnih trzavica i ljudskih strasti, ipak se ne može reći, da je knez Nikola bio potpuno miran i bezbrižan, možda bešćutan i neradin. Već po naravi svojoj nije mogao takovim biti, a s druge strane imao je on posjede i imanja, koja zahtijevahu glavu i srce svoga gospodara.

U prvom redu bilo je tu vlastelinstvo grada Bosiljeva, koje bijaše dovoljno naseljeno kmetovima i slobodnjacima. Stoga je dohodak gospoštiji trebalo osigurati urbarskim popisom. Daće i službe uredio je po bosiljevskim selima tako, kako su bile uređene po gospoštijama, koje bijahu daleko od turske krajine i po obližnjim austrijskim pokrajinama. Svako je selište davalo službu od šest težaka tjedno, osim toga desetinu i časti. »Ilišnjaki« oko Lešća davahu po šest težaka i od svega priroda petinu.[109]

---

[108] Isp. o svemu K l a i ć e v u raspravu na str. 129—147.

[109] L o p a š i ć, Oko Kupe i Korane. Str. 73.

Prije turske provale nije vlastelinstvo grada Bosiljeva sizalo preko rijeke Dobre i potoka Bistraca, nego su krajevi preko tih voda pripadali starim Frankapanskim gradovima Skradu i Vitunju. Knez je Nikola nastojao, da od posjeda tih gradova, koje je vojnička vlast zaposjela, barem nešto za se spasi. S tim u vezi knez je poduzeo sve, da mu vojnička vlast preda Vlahe, koje je general Juraj Leuković naselio na nekoć neprijepornom Frankapanskom zemljištu, što no je pripadalo gradu Vitunju pod tjemenjakom Klekom. Ali Vlasi izmoliše u kralja Ferdinanda, da ih ne preda pod vlast kneza Nikole, jer ga oni ne će priznati »zemaljskim gospodinom.« Na to je t. zv. »vlaška komisija« nudila Nikoli 6000 forinti za otkup zemljišta, ali mu je ta svota bila premalena. Poslije je komisija davala 10.000 rajnskih forinti, od koje svote bi 4000 forinti imali isplatiti sami Vlasi, a ostatak kralj Ferdinand. Time bi to pitanje bilo riješeno, tek je trebalo još ustanoviti granice između preostale gospoštije i naseobina Vlaha, koji spadahu pod grad Vitunj.

Još je jedna nevolja mučila kneza Nikolu. To bijahu kotari razvaljenih gradova Jablanca i Starigrada u Podgorju, koji nekad pripadahu knezovima njegove porodice, a sada ih svojataše senjski kapitan Ivan Albert Herberstein i na njihovu tlu naseljavaše sve veći broj Vlaha. Knez se zbog toga potuži kralju Ferdinandu III., a ovaj odredi, da se što prije sastane komisija, koja će odrediti granice krune ugarske u primorskim stranama prema Krajini, zatim će odlučiti, da se gradovi Jablanac i Starigrad vrate knezu Frankapanu. Uza sve to nije knez Nikola uspio. Njemu se živo opirao senjski kapitan Herberstein, koji je Nikolu s raznih nasilja bijedio, a u prosincu je g. 1639. sastavio opsežnu spomenicu, u kojoj je dokazivao, da knezovi Frankapani nemaju nikakvih prava na Jablanac i Starigrad, i da su tužbe kneza Nikole posve neosnovane. Senjskog je kapitana podupiralo ratno vijeće u Gracu, a i izvještaji rođenog brata Nikolina, generala hrvatske krajine Vuka Krsta, koji nijesu bili Nikoli u prilog. Kad je pak mješovita komisija pretresala pitanje: je li knez Nikola zaista zemaljski gospodin u Starigradu i Jablancu, upravi Nikola opsežnu spomenicu na kralja, tužeći se na senjskog kapitana, na ratno vijeće i na rođenoga brata svoga. Ni to nije koristilo ništa; što više, brat Vuk i žumberački kapitan Paradeiser počeše otimati Nikoline posjede oko Tovunja i Janjča. To je kneza Nikolu tako razbijesnilo, da je 13. srpnja 1643. uputio iz Bosiljeva novu predstavku na kralja, u kojoj moli, da se otimačini učini kraj, ako pak ne, on će radije i ostala svoja imanja na toj krajini ostaviti te iz ovoga kraljevstva otići, jer ne će da podnosi toliko nepravde i jarma, i napokon da spane na stanje jadnije od kojega kmeta.

A knezu ne bijaše teško ostaviti domovinu svoju. Ta on je posjedovao grad i imanje Stari Jičin (Alt-Titschlein) u Moravskoj, koji je

zapao kralja Ferdinanda II. poslije ugušene bune češko-moravske, a Nikola ga kupio g. 1628. za 70.000 forinti. Ali moravski grad nije Nikoli mogao biti ono, što mu u istinu bijaše grad Bosiljevo.

Knez Nikola nije nikada napustio očinsku zemlju svoju. On je pregorio sve i smišljao dalje, kako će proširiti granice gospoštije svoje. Najprije poduze da kupi grad Trsat, koji je nekada bio ponajglavnijim gradom porodice njegove. No to nije išlo, jer je ratno vijeće u Gracu tvrdilo, da je Trsat znamenit krajiški grad za obranu čitave domovine, pa stoga mora da ostane u kraljevskim rukama. Poslije mu zape oko za grad Krapinu, u kojem je gospodovao barun Franjo Keglević.

Nije sve teklo, kako je to Nikola zamislio i htio. Možda je tomu bila kriva zavist protivnika njegovih, a možda i strah pred veličinom njegovom. Tu je veličinu spoznao i kralj i zato mu bijaše vazda draga služba Nikolina, koju je izvršivao često na korist cijele monarhije.

Nikola je kao kraljevski povjerenik radio g. 1625. u Gjarmatu na obnovi mira, koji je s Turcima bio zaključen g. 1606. na ušću Žitve, a g. 1615. u Beču. »Od sedam članaka ugovora zanimljiv je naročito treći, kojim se određuje knez Nikola Frankopan, da zajedno s bosanskim pašom točno ustanovi granice između hrvatskoga kraljevstva i bosanskoga vilajeta, zatim da se sporazumi o nekim pograničnim gradovima, koji su bili prije razvaljeni, a obje su ih stranke nedavno protiv članaka utanačenoga mira iznova podigle. Radilo se poglavito o gradovima Drežniku i Tršcu, koje bijahu Turci obnovili, o Gradecu i još jednome, koji biše sa kršćanske strane sagrađeni.«

Nekoliko mjeseci poslije sudjeluje knez Nikola na ugarskom saboru u Šopronu, a za krunisanja mladoga kralja Ferdinanda III. dne 8. prosinca 1625. nosio je pred kraljem zlatni križ.

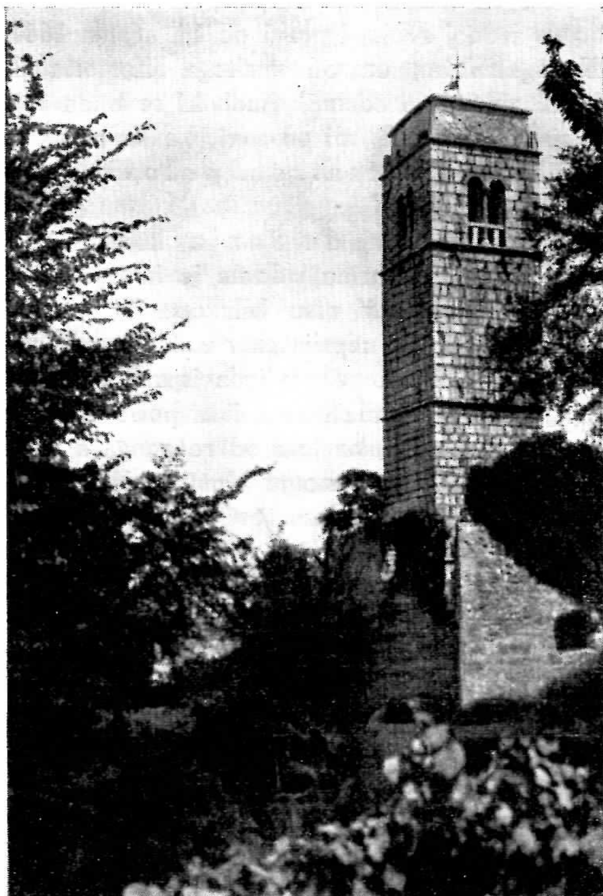
Dne 12. rujna 1627. zastupa knez Nikola svoga kralja u komisiji, koja je ponovno zaključivala mir između Ferdinanda i sultana na dunavskom otoku Torró među Komoranom i Szönom.

Na sabore hrvatske knez nije dolazio, jer su im predsjedali lični protivnici njegovi. No kada je pred hrvatske staleže imao iznijeti kakovu tužbu, zastupahu ga njegovi službenici. Na pr. g. 1630., kada se na saboru raspravljalo o kneževoj tužbi protiv carskih povjerenika, koji su senjskom kapitanu naložili, da silom dade oteti knežev mlin kod Žrnovice pri moru. I g. 1632., kada kneževi zastupnici tuže saboru, da krajišnici smetaju kneževe posjede oko Tovunja i Gomirja.

Knez je Nikola redovno dolazio na ugarske sabore, jer je želio sudjelovati u radu za kralja, komu je do kraja života ostao vjeran. Godine 1646. pošao je teško bolestan u Požun, da pribiva izboru i krunisanju Ferdinanda IV. za kralja ugarskoga i hrvatskoga.[110]

[110] Isp. o svemu Klaićevu raspravu na str. 148—155.

18. Glavotok.

»Nasuprot Cresu samostan, na mjestu, gdje su nekada Frankapani svoj dvorac imali. Tu se u crkvici služi svake godine 14. ožujka misa za upokoj posljednjega krčkoga Frankapana, kneza Ivana, koji je izgubio djedovinu jer je vjerovao Veneciji.«

19. Toranj sv. Apolinara.

»propale crkve i propale župe Dubašnice, gdje je neko vrijeme stajao kašteo Frankopana.«

7. Kanonik Rattkay veli o knezu Nikoli, da je bio »muž doduše starinske strogosti, u kojega je bilo združeno veliko iskustvo s osobitom razboritošću, te bi stekao najveću hvalu među herojima svoga vijeka, da se nije kratio obuzdavati strastvenu i žestoku ćud svoju«. Pa i drugi historici kažu, da je Nikola IX. Frankapan bio žestok, svadljiv i silovit, ali je inače bio muž umno nadaren, patriotičan i darežljiv crkvama i sirotinji, a uza to slavan vitez i vojvoda, koji se u mnogim ratnim prigodama istakao odličnim junaštvom.

Knez je Nikola bio imućan. Imao je baštinjenih i stečenih posjeda, a bilo je u njega i gotovih novaca, koje je privrijedio kao ban i savjetnik kralja Ferdinanda II. i III. Osim toga je bio štedljiv i dobar gospodar, a mnogo mu je bilo stalo, da se njegovo imanje poslije smrti njegove ne rastepe, nego da koristi narodu i domovini.

Za života svoga Nikola je pomagao crkve i samostane, a da je i kmetove dao školati, svjedoči pismo njegovo od 1. ožujka 1639., koje je pisao iz Bosiljeva sucu i senatorima slobodne kraljevske varoši u Zagrebu u predmetu pobjegloga đaka Barčića. Knez je Nikola pomagao osobito one samostane, koje osnovaše pređi njegovi. Među tima se spominju i odlikuju:

1. Samostan Pavlina s crkvom sv. Marije u Novomu, kojemu je mnogo dobra činio. U jednoj svojoj ispravi od 14. srpnja 1644. zapovijeda svojim »popom Novogradskim, da od svakoga offertoria ali almužtva, ča se bude davalo ali za pokop od onih ljudi, ki se budu toti na cimiteru, ali u fratarskoj cirkvi zakapali, ali od maš, ke se budu za mrtve u njihovoj cirkvi služile, imaju fratrom polovicu od toga davati«.

2. Samostan Franjevaca u gradu Senju, kojemu su i prijašnji knezovi Frankapani dozvolili elemozinu, »dokle je imanje jošće Frankopansko bilo i dokle Turci ovih krajev nisu bili opustili, a sada budući tesno vrime i od Turak i od drugih neprijatelov naša imamo porobljena i oduzeta« knez Nikola u Novomu zapovijeda ispravom od 5. julija 1632. »našemu officialu i porkulabu sadašnjemu i ki potle za njim budu u našem gradu Novom, da imaju vsako leto od rečenoga malina Žrnovnice okolu svetoga Mihalja dne gori rečenomu kloštru ali fratrom sv. Franciška u Senju stojećim u ime elemozine šest stari Ričke ali Vinodolske mere davati pšenice.«

3. Samostan Franjevaca i crkva Bl. Djevice Marije na Trsatu, koji bijaše najznamenitija zadužbina njegove porodice, a u kojemu je i grobnica knezova Frankopana. Knez Nikola i brat mu Vuk Krsto mnogo su nastojali, da se Franjevcima na Trsatu pomogne, jer im samostan bijaše 5. ožujka 1629. do temelja izgorio, a kada ga ponovno podigoše, ukaza se potreba, da se mala crkvica Bl. Djevice Marije proširi i dogradi. Za tu akciju živo se zauzimaše senjski biskup

Petar Mariani, koji se posebnim pismom (11. veljače 1644.) obrati na kneza Nikolu, da »on kao potomak osnivača samostana i crkve pridonese što više za zasnovano djelo«. Da je knez za dogradnju zavjetne crkve na Trsatu zaista mnogo učinio, dokazom je poziv gvardijana Franje Glavinića, kojim poziva kneza Nikolu, da kao glava porodice Frankopanske i kao patron crkve dođe na Veliku Gospojinu dne 15. kolovoza 1644. na Trsat, jer će se polagati temeljni kamen za dogradnju crkve. Uz najbolju volju knez nije za života pohodio Trsata. Nije mu dala teška bolest. A da mu je posveta temeljnoga kamena bila na srcu, vidi se iz pisma, upravljena biskupu Marianiju. Dne 3. kolovoza piše knez iz Bosiljeva, kako »će možda trebati da se u temeljni kamen metne kakav srebreni ili zlatni novac ili kakva kolajna s oznakom godine i dana.« To mu pitanje zadaje brigu, jer u njegovoj okolini nema zlatara, pa »će poslati u Ljubljanu, da mu ondje načine kolajnu.« »Boji se doduše, da kolajna ne će biti gotova do određena roka; ali će ipak sve učiniti, ako bude moguće.«

Što nije knez dospio da učini za života, učiniše njegovi nasljednici poslije smrti njegove. A za to djelo imali su uputstva u kneževim oporukama i njihovim dopunjcima (kodicilima). Prvu je oporuku napisao knez u oči Dušnoga dana godine 1630. vlastitom rukom. Ta se oporuka nije nigdje do današnjega dana našla. Možda ju je knez vlastitom rukom uništio.

Znamenita je druga oporuka, koju je knez sastavio u Novomu dne 4. rujna 1634., i koja se — hvala Bogu — sačuvala. Nije se nažalost sačuvao kodicil, koji je uz ovu oporuku bio napisan. Oporuka je pisana latinskim jezikom, a može se čitati u Lopašićevim »Spomenicima Tržačkih Frankapana.« Mi ćemo je prikazati po Klaićevu prijevodu.

»Oporuka kneza Nikole od godine 1634. nakon običajnih rečenica govori o grobnici njegovoj. Knez određuje, da se mrtvo tijelo njegovo odnese u crkvu Bl. Djevice Marije na Trsat, te ondje sahrani uz pređe njegove, knezove Frankopane, osnivače toga samostana i crkve. Smjestit će ga pak ili u samom svetištu uz knezove Martina i Fridrika ili izvan svetišta pored kneza Nikole Frankopana. Na grobnicu ima se postaviti kamen od mramora s napisom i porodičnim grbom na uspomenu potomstvu. Sav trošak oko toga namirit će se lako iz ostavine njegove. Zatim se nabrajaju zapisi crkvama i samostanima.«

»Franjevcima na Trsatu zapisuje 1500 forinti, da kroz dvije godine tri puta u sedmici, a poslije jedamput na tjedan čitaju misu za ispokoj duše njegove; isusovačkom kolegiju u Zagrebu namijenjuje u isto ime 400 forinti, a Franjevcima u Zagrebu 100 forinti. Župnoj crkvi sv. Mavra u Bosiljevu daje za izgradnju njezinu 200 forinti, a župniku još pet daljih kmetova uz one, koje već imade, zatim iz vinograda svojih kod Bosiljeva svake godine po 30 vrčeva vina. K tomu još naređuje, da se u toj župi vazda uzdržaje nekakva škola, u kojoj bi ubogi ljudi i podanici onoga

mjesta, ako bi koji htjeli, učili pismo ili početne nauke. Napokon zapisuje još 200 rajnskih forinti, da se crkva Bl. Djevice Marije na brdu Gradišću (kod Bosiljeva) popravi i poveća, te u njoj postavi nov žrtvenik.«

»Nakon ovih zapisa određuje knez svoju posljednju volju u pogledu svojih baštinjenih djedovskih posjeda. Ako bi ostao neženja, te bez žene i zakonite djece i baštinika pošao s ovoga svijeta, to baštinjene ili djedovske gradove i posjede, koje je od roditelja naslijedio i za diobe s braćom za sebe samoga preuzeo ostavlja svomu bratu knezu Vuku Krstu Frankopanu i njegovim zakonitim sinovima, po imenu Gašparu i Jurju. Amo pripadaju grad Bosiljevo i kašteo Zvečaj, zatim grad i varoš Novi na Jadranskom moru. On prepušta te gradove, kašteo i varoš bratu i sinovcima uz pogodbu, da oni isplate legate i neznatne dugove njegove, koliko ne bi dostajala spremljena njegova gotovina, zatim da namire njegove sluge. On se nada, da će tu pogodbu brat prihvatiti to spremnije, što za izvjesno znade, koliko je on ta baštinjena imanja povećao i poboljšao, kako je gradove (Bosiljevo i Novi) obnovio i koliko se s protivnicima, poglavito s knezovima Zrinskima, parničio, te u to ime više tisuća forinti potrošio, dok brat nije ništa doprinio. Knez Nikola poklanja bratu sve i oprašta ga od svakoga prinosa i naknade, jer se nada, da će on s tim radije odobriti njegove pobožne legate. Uz to je bratu i njegovim sinovima zapisao pokretnine, koje posebice ne navodi, jer ih je jamačno izbrojio u kodicilu.«

»Kad je ovako knez odredio što treba za pokop svoga tijela i za svete mise; kad je namirio svoga brata i sinovce — prelazi na glavnu ustanovu svoga testamenta. Kao da strepi pred tim, da mu se duša ne će lako rastati s tijelom; kao da se boji, da mu svemogući Bog ne će tako milosrdno oprostiti grijehe: čini on veliku zadušbinu, samo da izmoli laku smrt i spas duše svoje. Očito se vidi, da ga nešto teško tišti, pa hoće da se grižnje savjesti oslobodi. Ne ono, što je od djedova baštinio — jer to nije njegovo —, nego sve ono, što je stekao svojim trudom, što je privrijedio kao ban i savjetnik kraljev, te čim on sam po svojoj volji može raspolagati: sve to žrtvuje u ime zadušbine, da okaje svoje grijehe. Veliko imanje svoje u Moravskoj, grad i gospoštiju Stari Jičín, zapisuje on u to ime, da se u Zagrebu osnuje i uredi zavod za opskrbu siromašnih učenika, koji polaze škole u kolegiju Isusovaca. Taj zavod ili seminarij neka se po njegovu rodu prozove »Frangepaneum«, a u njemu neka se prehranjuju i odijevaju ubogi »đaci naroda poglavito hrvatskoga ili ilirskoga«, da bude jednom od njih znatne koristi za »naš narod«. Od svega prihoda toga imanja neka se samo opskrbljuje što više učenika, od kojih da se jedna trećina posveti svećeničkomu staležu, pa da od ovih opet dva do tri redovno izučavaju više nauke u Rimu i Bolonji. U zavod neka se primaju mladići ne samo iz Hrvatske i Slavonije, nego neka bude uvijek po

jedan i iz Dalmacije. Biskupu bosanskomu Ivanu Tomku Mrnjaviću, očito prijatelju svomu, povjerava knez, da određuje pitomca iz Dalmacije, a po smrti njegovoj neka to čini onaj ili oni, kojemu ili kojima bi to biskup za života još povjerio. Knez Nikola kao da nije zadovoljan, što je za seminarij zapisao grad i gospoštiju Stari Jičin; on moli ovršitelje svoje oporuke, da nastoje dobiti od kralja još onih petnaest tisuća forinti i više, koje je imao primiti od njega za vjerne službe svoje, pa neka i tu svotu predadu kolegiju Isusovaca za spas duše njegove. Ako bi zagrebačkim Isusovcima bilo teško i nezgodno, da upravljaju tako dalekim imanjem, mogu ga zamijeniti kojim bližim ili prodati ga za gotov novac. Ako bi Isusovci morali radi turske sile ili s drugih zamašnih razloga ostaviti Hrvatsku i Zagreb, to će brigu i nadzor nad seminarijem i njegovim imanjem preuzeti zagrebački biskup zajedno s kaptolom. Kad pak radi turskih provala ne bi ni seminarij mogao više u Zagrebu obastati, onda ga Isusovci sa znanjem i privolom porodice Frankopana smiju slobodno premjestiti u štajerski Gradac, ali mora pridržati svoje ime (Frangepaneum) i primati samo pitomce hrvatske narodnosti. Uprava seminarija povjerava se Isusovcima, koji će ga sporazumno s bratom njegovim Vukom Krstom i s bosanskim biskupom Ivanom Tomkom Mrnjavićem i u život privesti. A bit će zavod pod zaštitom zagrebačkih biskupa kao slični narodni zavodi u Rimu i drugdje pod okriljem kardinala.«

»Knezu je bilo osobito do toga, da mu baš zakladnica za »Frangepaneum« ostane za sve vijeke tvrda i nepobitna. On za to poslije Boga zazivlje još i samoga kralja, da kao najviši zaštitnik pravde i oporukâ na zemlji njegovu odredbu ne samo svojim ugledom potvrdi i odobri, nego i po smrti njegovoj obrani od svih, koji bi joj se protivili. Svoju molbu na kralja nije mogao sam odnijeti, nego ju je povjerio Isusovcu Petru Ljubiću, bivšemu rektoru kolegija u Zagrebu, da je u njegovo ime odnese pred kralja, te da u njega izradi potvrdu oporuke. Kralj je kneževu oporuku potvrdio dne 24. studenoga 1635.«

»U svojoj molbi tuži se knez, da ga već kroz dvije godine mori teška i pogibeljna bolest, te se nipošto ne nada, da bi mu se zdravlje moglo povratiti. Ali se ipak prevario, jer je zatim gotovo još dvanaest godina živio. Kroz to vrijeme događalo se svašta i promijenilo se koješta. Tako se bijaše ljuto zavadio s bratom svojim Vukom Krstom, generalom hrvatske krajine, a imanje njegovo bijaše se znatno umnožalo. K tomu bijaše Ivan Tomko Mrnjavić umro 1639. godine u Rimu, a Isusovac Petar Ljubić 16. studenoga 1645. u Zagrebu. Sve je to sklonilo kneza, te je 9. travnja 1646. sastavio u Zagrebu dopunjak ili kodicil svome testamentu.«

»Kodicil u glavnom sadržaje isto, što i prijašnja oporuka; tek se nekoje ustanove njezine popunjuju i objašnjuju. Suviše se legati obzirom na bolje prilike njegove povisuju, a neki novi pridavaju. Tako samostanu

Franjevaca na Trsatu ostavlja mjesto prijašnjih 1500 forinti dvostruku svotu, naime 3000 forinti, i to djelomice za dogradnju crkve, a djelomice za bolju opskrbu redovnika. Nadalje određuje za svoj pogreb 1500 forinti, pa i više, ako bi bilo potrebno. Sjeća se još i Kapucina u Zagrebu, kojima daje 100 forinti. Novi zapisi tiču se naročito Pavlina u Novomu i župne crkve Filipa i Jakova u toj varoši; suviše određuje za utvrđivanje samoga grada Novoga svotu od 1300 forinti, jer stoji na Krajini, te je izložen turskim navalama. Budući da je tražbina njegova od kralja Ferdinanda III. narasla do 19.000 forinti, zapisuje čitavu tu svotu Isusovcima u Zagrebu. Nadalje očituje, da kod Kaptola zagrebačkoga ima pohranjeno 10.000 forinti, a u svome gradu Bosiljevu također više tisuća gotovih novaca; tim novcem neka se namire legati, onda službenici njegovi, a ostatak neka se podijeli nešto seminaru za uboge đake, a nešto siromasima uopće i redovnicima. Knez ne zaboravlja ni na ovršitelje oporuke; svakomu od njih daje dragocjen dar budi u zlatu budi u odorama, budi opet u gotovu novcu. Tako ostavlja banu (grofu Ivanu Draškoviću) ili svoj veliki prsten s dijamantom ili sto dukata i konja sa srebrenom ormom; vicebanu (Gašparu Orehovačkomu) daje 200 forinti, konja i jednu kabanicu. Senjskomu biskupu (Petru Marianiju), koji će njegovo tijelo prenijeti na Trsat i ondje obaviti ukop, ostavlja 300 forinti gotovine, sto mjerova žita riječke mjere, dva saga i svileno pokrivalo za postelju. Ne odnemaruje napokon ni svoga brata, premda je ovaj njega više puta uvrijedio te svojim djelovanjem njemu i čitavoj porodici mnogo štete učinio. Ali on mu za volju Božju sve oprašta, te mu ostavlja gradove, varoši i kaštele onako, kako je navedeno u prvašnjoj oporuci, zatim srebrninu, namještaj i druge pokretnine osim onih, koje je već drugim ljudima ili svojim službenicima u drugom spisku namijenio. No zato zaklinje brata i sinove njegove, da se ne usude pobijati njegove oporuke, jer će ih inače pozvati pred Božji sud, da polože račun i da budu prokleti.«

»Sasvim je prirodno, da knez Nikola ni u kodicilu nije zaboravio na »Frangepaneum« pa stoga naređuje, da zagrebački biskup vrši službu protektora i nadzornika, da bude ova zaklada po smrti kneževoj stalna, pa da se prihodi seminarija ne upotrebljuju ni u koje druge pobožne svrhe, nego samo za uzdržavanje pitomaca. Napokon ustanovljuje, da najmanje polovicu pitomačkih mjesta ima popunjati porodica Frankopana zajedno sa zagrebačkim biskupom, a ostatak tek da popunjuju oci Isusovci po svojoj uviđavnosti. Od svih pitomaca mora da je najmanje jedna trećina iz primorskih strana i Hrvatske, jer se ondje osjeća veća potreba nego u Slavoniji.«[111])

[111] Isp. o svemu Klaićevu raspravu na str. 155—167; zatim Lopašić, Spomenici Tržačkih Frankopana, na str. 242—3, 245—50, 251—2, 256, 266, 267, 270—5.

8. Već se u prvom kodicilu (9. travnja 1646.) knez Nikola tuži, da je »u staračkoj dobi i bolestan«. Ako se uzme, da je tada imao 62 godine, onda je posve vjerojatno, da ga još nije pritiskala starost nego samo ljuta boljetica. Usprkos tomu krenu knez Nikola na sabor u Požun, gdje se krunio mladi kralj Ferdinand IV. U Požunu pozli knezu. Osjećajući se »u stranom mjestu i daleko od svoje domovine« i sluteći bliski kraj života sastavi knez Nikola drugi kodicil dne 23. ožujka 1647. U tom kodicilu određuje knez, da se njegovo tijelo, ako bi umro u Požunu, ima »balzamovati, zatvoriti u bakren lijes i izložiti kod tamošnjih Franjevaca. Novi palatin, a bivši ban hrvatski Ivan Drašković, ima se zajedno sa senjskim biskupom Petrom Marianijem brinuti za sprovod. Ako bi pak mogao prije smrti stići u Beč te bi ondje umro, neka se izloži njegovo tijelo kod tamošnjih Isusovaca, dok ga ne prevezu u Hrvatsku. U tom slučaju neka se pobrine senjski biskup, da mu tijelo bude prevezeno iz Beča u Hrvatsku, pa onda sahranjeno na Trsatu u samostanskoj crkvi pred velikim žrtvenikom.«

»I zaista je knez Nikola još živ mogao otputovati u Beč, gdje je sve pored pomnjive njege vrsnih liječnika umro 16. ili 17. travnja 1647. Još na samrtnom odru izdao je u nazočnosti liječnika pismo, kojim je objasnio svoje riječi u kodicilu o nadzoru zagrebačkih biskupa nad zavodom za opskrbu ubogih đaka u Zagrebu.«

Na glas o smrti velikoga sina Frankapanske obitelji i hrvatskoga naroda pisa gvardijan trsatskoga samostana Franjo Glavinić pismo pokojnikovu sinovcu Gašparu Frankapanu. Ovaj otpisa onomu slijedeći odgovor:

»Admodum rever. domine pater etc. — List v. m. pisan 27. aprila prijel sam i razumil sam, što mi v. m. pišete. Što se gospodina pokojnoga Miklouša Frankopana, moga strica dostoji, to je stanovito, da je u Beču preminul iz ovoga svita. Na nas je malo svoga dugovanja poufal, nego vse na gospodina sadašnjega palatinuša, Senjskomu biskupu i patrom Jesuitom. Ja sam nad tim, da se ima na Trsatu u crkvi blažene device Marije zakopati, kako je i sam želil pokojni. I zaradi toga pisano je gospodinu palatinušu; kako od gospodina palatinuša list dojde, ja hoću sam u Beč po pokojnoga mrtvo telo pojti i v. m. oznaniti i za dispoziciu gospodina palatinuša. A tu stvar osebujnu, što mi v. m. oznaniti obićete, prosim v. m. što najprije, da bi mi na znanje dali. Izviše onoga, što je do sada za cirkvu na Trsat učinil pokojni dati, još nikoliko jezer ostavil je na ovu svetu cirkvu i na obdržanje onih redovnikov. S tim se preporučam u molitve v. m. i vsega konventa. Gospodin Bog v. m. zdravo drži. Pisano u Bosiljevu, 9. maja 1647. — Adm rev. dom. vestrae servus et amicus paratissimus. C. Gasparus a Thersacz m. p.«

Što se je s kneževim tijelom poslije smrti zbivalo, to je podrobno opisao gvardijan Glavinić. »Čim je knez umro, smjesta su ga balzamirali,

u lijes od kovine zatvorili, te u crkvi Isusovaca izložili. Tu je ostao, dok su ga nakon nekoga vremena prevezli u Hrvatsku i smjestili u grad Bosiljevo... Sama pogrebna svečanost obavljala se tek nakon više mjeseci, naime 1. i 2. veljače 1648. Sprovod je pošao iz Bosiljeva u Bakarsku dolinu, a odanle na Trsat. Vodio ga je knežev sinovac Gašpar. Po starom običaju hrvatskom došlo je na sprovod mnogo plemenite gospode i puka. Baš 1. veljače unesen bi lijes u crkvu i postavljen u sredinu njezinu. Onda se po starom običaju govorilo posmrtno slovo, ispjevalo opijelo, te lijes bude spušten u raku. Na lijesu je bio slijedeći napis: Nicolaus comes de Frangepanibus a Tersacz ac Segniae Vegliae Modrussiaeque perpetuus, s. caes. regiaeque maiestatis consiliarius, cum bene et pie obiisset Viennae Austriae die 16. Aprilis 1647, aetate vero sua prope septuagenarius: hac tandem urna requiescit.[112] Sutradan je Glavinić pjevao svečanu spomen-misu i vodio procesiju, pri kojoj su bila nazočna brojna gospoda i mnogo puka. Poslije toga bila je po narudžbi kneza Vuka Krsta i sina mu Gašpara velika gozba u samostanu, na kojoj su bili mnogi susjedni kapitani, gospoda, plemići i veliki broj svećenika. Kako je gospodin Danilo, tajnik generala Vuka Krsta, kazivao, stajala je pogrebna svečanost oko sedam tisuća forinti.«

Eto tako je napokon smirio svoje umorno i bolno tijelo knez Nikola IX. Frankapan, koji je za života svoga bio[113] »persona ben affetta alla religione, et in particulare Francescana, grave, conségliere prudente, cavalier valoroso, ottimo cattolico e di bonissimi costumi«, kako ono reče gvardijan Franjo Glavinić.[114]

Poslije smrti bana Nikole naslijedi sva porodična imanja (Bosiljevo, Severin, Zvečaj, Novigrad na Dobri, Novi kod mora i Črnomalj u Kranjskoj) njegov mlađi brat

[112] »Nikola Frankopan, vječni knez tržački, senjski, krčki i modruški, njegovog carskog i kraljevskog veličanstva savjetnik, pošto je blago i pobožno umro u austrijskom Beču dana 16. travnja 1647., a po svojoj dobi skoro sedamdesetgodišnjak: napokon se u ovom kovčegu upokojio.«

[113] »Osoba privržena religiji i franjevačkom redu, razborit savjetnik, krepostan vitez, najbolji katolik i najboljeg vladanja.«

[114] Isp. o svemu Klaićevu raspravu na str. 167—169; zatim Lopašić, Spomenici Tržačkih Frankopana na str. 275—277 i 280—282: Spomenica gvardijana fra Franje Glavinića o smrti i o pokopu kneza Nikole Frankopana.

10. Vuk II. Krsto.

Tako je Bosiljevo došlo u vlast znamenitoga i u ono doba posvuda na glasu vojskovođe, državnika i umnika.[115]

Imenom Vukovim ponosio se narod hrvatski, a pred Turcima i Mlečanima nije se ime njegovo ni šanuti smjelo. Ta od njega ih je hvatala i zima i groza. Pa i isti Nijemci teško gutahu ime Vukovo, naročito onda, kada slušahu pohvalu njegovu i kada gledahu djela njegova. Valvasor, pisac povijesti starih gradova veli, da je Vuk bio hrabar i gotovo svega života svoga u ratu vrstan vojnik, koji se na Krajini u svakoj prigodi viteški ponio.[116] Zagrebački prepošt i pisac hrvatske povijesti Juraj Ratkaj, koji je na vlastita uha čuo, kako kralj Ferdinand III. na požunskom saboru slavi vjernost, dobrotu i veličinu Vukovu,[117] odlikuje Vuka ovim obilježjem: »Muž, koji se uvijek odlikuje katonskim dostojanstvom, ljepotom značaja, zrelošću misli.«[118]

Tomu najznatnijem članu rozgve Tržačkih Frankapana nije suđeno bilo, da se užije ljepota bosiljevskog kraja i prednosti njegova grada. Ako se Vuk i rodio ovdje (po svoj prilici g. 1578.), za rana je morao krenuti s doma na odgoj i obrazovanje, da u Ljubljani, a poslije i u Bolonji steče što više znanja i vještine za buduće svoje vojničko i državničko zvanje. Ono malo djetinskoga raja, ono malo vedra i slobodna života ne dopusti mu vrijeme, ispunjeno bojovnom i očajnom krikom. Namjesto nevinih igara njegovu su dušu zanimali ozbiljni događaji, koji su dnevice uzbuđivali grad i njegova sela. Da bi takvih uzbuđenja bilo što češće, staraše se Ferad-paša, koji je iz Bosne provaljivao u krajeve na Korani, Mrežnici i Dobri, pa se čak i u »belu krajinu« zalijetao. Tako je Vuk već u danima

[115] Isp. o njemu: Lopašić Radoslav. Karlovac. Poviest i mjestopis grada i okolice. U Zagrebu 1879. Str. 187—194. — Lopašić Radoslav. Vuk Krsto Frankopan Tržački. (Danica. Koledar i ljetopis Družtva svetojeronimskoga za priestupnu godinu 1884. Zagreb 1883. Str. 99—108.) — Lopašić, Spomenici Tržačkih Frankopana. Str. 205—107.

[116] »Er war ein tapferer und fast lebenslang im Kriege geübter Soldat, welcher sich auf den Grenzen allezeit ritterlich gehalten.«

[117] »Ille bonus et fidelis est noster servitor et vir magnus.« (Rattkay G. Memorio regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, inchoata ab origine sua et usque ad praesentem annum MDCLII. Viennae 1772. P. 191.).

[118] »Vir Catoniana gravitate, morum elegantia, consiliorum maturitate insignia omni tempore existimatus.«

nježnoga djetinjstva imao prilike, da gleda i upozna sadržaj budućeg života svoga. A taj sadržaj započe rano, vrlo rano.

1. Vuk bijaše časnikom na hrvatskoj Krajini od najranije mladosti svoje. Godine 1612. posta zapovjednikom Modruša, g. 1618. kapetanom u Ogulinu, g. 1620. velikim kapetanom i vicegeneralom u Senju, a g. 1626. velikim generalom »vse hrvatske i primorske krajine«. Do te potonje časti on se jedini između hrvatskih časnika popeo, i ako mu je gradačko vijeće dosta zapreka stavljalo. Ali za tu visoku vojničku čast i službu predlagahu ga već g. 1621. kranjski staleži, jer ga za taj položaj držahu najvrsnijim i jer osjećahu, da će Vuk svojski čuvati ne samo Krajinu nego i susjednu Kranjsku. I u tom se kranjski staleži ne prevariše. Već prve godine svoga vrhovnoga zapovjedništva nad Krajinom ovjenča Vuk svoje junačko čelo ratnim vijencem i potvrdi ispravno nadanje kranjskih staleža. Pod gradom Karlovcem zahvati on jaku tursku vojsku i nemilice je razbi (g. 1627.). Vuk je u borbi s Turcima počinjao tako velika i junačka djela, da mu u povijesti Krajine ne bijaše druga. Stoga je Turcima bio strahom i trepetom, a ne manje i Mlečanima, s kojima je već prije slavno vojevao. Takvu jednu vojnu njegovu s Mlečanima opisuje Lopašić vrlo živo i slikovito, pa ćemo taj opis ovdje ponoviti, da se vidi kakva je junaka imalo Bosiljevo za vlastelina svoga.

»Vuka uvrijediše Mlečani osobno, porobivši i opustošivši njegovo imanje Novi kod mora na grozan način. Začuvši oni po svojim uhodama, da u Novomu nema posade, već da je otišla u Otočac, koji se upravo tada učvršćivao proti Turčinu, navališe iznenada 29. kolovoza 1615. na Novi, te počiniše užas i strahote, da je Bogu plakati bilo. Malu nevinu dječicu pobacaše u oganj, a ljudstvo zajedno s popovima, koje pohvataše u crkvama pred oltarima, posjekoše. Iz žrtvenika oboriše na tle monstranciju sa sv. hostijom, te polupaše i pokvariše po čitavu mjestu i okolici sve stvari, koje ne mogoše sa sobom ponijeti. Zbog ovog krvološtva mletačke gizdave i lakome gospode i za osvetu zbog drugih šteta, koje mletačka vlada počini po Vukovim imanjima i na dobrima Zrinskih: na Trsatu, u Bakru, Hreljinu, Kraljevici i Bribiru, gonio je Vuk Mlečane nemilice sa svojim bratom Nikolom najprije u Primorju, a zatim, kada se kralj Ferdinand II. zaratio s mletačkom republikom, po Istri i Furlaniji, zadavši Mlečanima sa svojim Hrvatima trista jada. Osobito se Vuk osveti Mlečanima navalom u monfalkonski predio, gdje je na mletački način robio i palio, i time neprijatelja odvraćao i sustegao od provale u tršćansko područje. Otuda bijaše poslan sa svojim četama u grad grofa Petacija Sv. Servul. Upravo bijahu Mlečani porobili selo Podgorje pri Servulu, a njihov se proveditore Benko de Leze bijaše smjestio kod tršćanskih solana, kad eno banu Frankopan sa svojih 3000 Hrvata u Servul. Tu se zametnu bitka na 15. studenoga 1615. Hrabrost hrvatska i vještina Frankopanova odluči bitku u korist naših poslije boja od dva sata, premda je neprijatelja znatno

TISAK »TIPOGRAFIJE« D.D. U ZAGREBU